

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

VÝKLAD MŠE SVATÉ PRO FARNÍ SPOLEČENSTVÍ

Bakalářská práce

Autor: Petr Vtípil
Studijní program: B 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Náboženská výchova
Vedoucí práce: ThLic. Ing. Jiří Heblt

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

Zadání bakalářské práce

Autor: Petr Vtípil

Studium: P12537

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Náboženská výchova

Název bakalářské práce: Výklad mše svaté pro farní společenství

Název bakalářské práce AJ: The interpretation of Holy Mass for the parish community

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Práce se bude zabývat liturgií mše svaté a jejím místem v životě církve a následně katechezí o mši svaté pro farnost. Bakalářská práce bude zpracována kompilační metodou.

Anotace:

Práce se bude zabývat liturgií mše svaté a jejím místem v životě církve a následně katechezí o mši svaté pro farnost. Bakalářská práce bude zpracována kompilační metodou.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Ing. et Mgr. et ThLic. Jiří Heblt

Oponent: Mgr. Petr Macek

Datum zadání závěrečné práce: 21.2.2014

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Seznam odborné literatury:

Vedoucí bakalářské práce:

Jiří Heblt

Katedra kulturních a náboženských studií

Datum zadání bakalářské práce:

21. února 2014

Termín odevzdání bakalářské práce:

21. února 2016

L.S.

Doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D.

děkan

doc. PhDr. Tomáš Petráček, Ph.D., Th.D.

vedoucí katedry

dne

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval pod vedením ThLic. Ing. Jiřího Heblta, samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 15. 3. 2016

.....

Petr Vtípil

Poděkování:

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce ThLic. Ing. Jiřímu Hebltovi, za trpělivé vedení, inspirující a metodické rady při jejím zpracování.

Anotace

VTÍPIL, Petr. *Výklad mše svaté pro farní společenství.*

Hradec Králové: Pedagogická fakulta univerzity Hradec Králové, 2016. 68 s.,

Bakalářská práce.

Tato bakalářská práce se bude zabývat liturgií mše svaté a jejím místem v životě církve a následně katechezí o mši svaté pro farnost.

V úvodu práce se snažíme poukázat na příčinu neustálého úbytku účastníků bohoslužeb a konstatujeme, že jednou z příčin je nenahrazení přirozeného úbytku věřícími z mladších generací. Jako další vliv vidíme v tom, že u „navracených“ postupně vyprchalo zanícení pro víru a návštěvu bohoslužeb, která se dostavila v porevolučním období po roce 1989. Dalším vlivem je nepravdělná nebo v průběhu roku mizivá účast na bohoslužbách od těch, kteří se považují za věřící, ale „nemusí“ být v kostele každou neděli, jak říkají. V uvedených důvodech nacházíme společnou příčinu: neznalost významu slavené mše svaté v životě církve a tím i v životě každého z nás.

V další části se zabýváme zásadními dokumenty církve, které se zabývají účastí, a to činnou účastí věřících na mši svaté. Jedná se o Konstituci o posvátné liturgii Druhého vatikánského koncilu a o Posynodální apoštolskou exhortaci *Sacramentum caritatis* papeže Benedikta XVI. O eucharistii, zdroji a vrcholu života a poslání církve.

V následné části charakterizujeme farní společenství, pro které bude určen cyklus navržených katechezí s dospělými.

Dále se zabýváme významem a úkolem katecheze pro dospělé a jejím mystagogickým charakterem.

V předposlední části seznamujeme s vybranými pomůckami, které budou použity k sestavení katechezí.

V závěrečné části navrhujeme osnovu pro cyklus katechezí, které by měly farnímu společenství pomoci nalézt hlubší vztah a zájem o vniknutí do tajemství slavené mše svaté.

Klíčová slova: mše svatá, bohoslužba, liturgie, činná účast, mystagogická katecheze

Anotation

VTÍPIL, Petr. *The Explanation of the Holy Mass for the Parish Community*.

Hradec Králové: The Faculty of Education of the University Hradec Králové, 2016. 68 pp.
Bachelor work.

This bachelor work deals with the Mass liturgy and its place in the Church's life and further, the Holy Mass catecheses for the parish.

In the introduction we would like to show the possible causes of the steady decline of churchgoers and it is stated that one of the reasons is the non-replacement of the natural wastage of believers from younger generations. Another influence is believed to be that the “returned” have dampened their enthusiasm for belief and churchgoing which came in the post-revolution period after 1989. Also, it is irregular or rare attendance at the service during the year of those who consider themselves to be believers and “do not have to” be in church every Sunday as they claim. There appears a common cause from the influences mentioned above: the ignorance of the Holy Mass importance in the Church's life and thus in the life of each of us.

The next part of the work deals with the fundamental Church documents which focus on the participation, namely the active participation of the believers, in the Holy Mass. It is The Constitution on the Sacred Liturgy of the Second Vatican Council and the Post-Synodal Apostolic Exhortation *Sacramentum Caritatis* by Pope Benedict XVI, on the Eucharist as the Source and Summit of the Church's Life and Mission.

In the following part, the description of the parish community is presented, for which the suggested adult catecheses series is designed.

Further, the sense and aim of adult catecheses and its mystagogical character is explained.

In the second to last part, the chosen aids that will be used for preparing the catecheses are introduced.

In the last part, the outline of the catecheses series is suggested. They should help parish community members find deeper relationship and interest to reveal the secret of the Holy Mass celebration.

Key words: Holy Mass, service, liturgy, active participation, mystagogy's catechesis

Obsah

Seznam zkratek	9
1. Úvod	10
2. Výchova věřících k činné účasti na mši svaté v církevních dokumentech.....	12
2.1. Činná účast a liturgie	12
2.2. Církev a liturgie podle Konstituce o posvátné liturgii.....	13
2.2.1. Slavení liturgie a účast věřících podle Konstituce.....	14
2.2.2. Liturgická výchova a činná účast dle Konstituce	15
2.2.3. Obnova posvátné liturgie dle Konstituce.....	15
2.3. Význam eucharistie dle Exhortace Sacramentum caritatis.....	16
2.3.1. Vybraná témata z posynodální apoštolské exhortace papeže Benedikta XVI. k činné účasti	16
2.3.2. Slavení liturgie s niternou účastí a mystagogická katecheze.....	17
3. Farní společenství	18
3.1. Obecná charakteristika farního společenství.....	18
3.2. Farní společenství farnosti Krouna	21
4. Katecheze s dospělými	23
5. Dostupné pomůcky pro přípravu liturgických katechezí pro dospělé	26
5.1. František KUNETKA: Slavnost našeho vykoupení.....	27
5.1.1. Stručné představení obsahu publikace	27
5.1.2. Využitelnost publikace v katechezi s dospělými	33
5.2. Paul De Clerc: Moudrost liturgie a jak ji rozumět	33
5.2.1. Stručné přestavení publikace.....	33
5.2.2. Využití publikace v katechezi s dospělými	42
5.3. Klemens Richter: Liturgie a život	43
5.3.1. Stručné představení obsahu publikace	43
5.3.2. Využití publikace v katechezi s dospělými	50
6. Návrh osnovy pro cyklus katechezí „Výklad mše svaté pro farní společenství“ s dospělými ve farnosti	51
7. Závěr.....	62

Seznam zkratek

Zkratky biblických knih

Jan	Evangelium podle Jana
Ž	List Židům
Mt	Evangelium podle Matouše
1Pt	První list Petřův

Zkratky dokumentů magisteria církve

VPŘM	Všeobecné pokyny k Římskému misálu
SC	Konstituce o liturgii II. vatikánského koncilu
SCar	Posynodální apoštolská exhortace Benedikta XVI.

Ostatní zkratky

DSKNV	Dokument o směřování katecheze a náboženského vzdělávání v České republice
-------	--

1. Úvod

V dnešní době můžeme konstatovat, že v našich kostelích rok od roku ubývá účastníků bohoslužeb. Jednou z příčin je přirozený odchod těch nejstarších členů společenství, který není nahrazován novými mladšími věřícími. Též porevoluční nadšení, které skýtalo předpoklad většího počtu věřících na bohoslužbách, za uplynulých dvacet pět let postupně vyprchalo. Někteří věřící, možná lépe řečeno někteří pokřtění, kteří v době komunistické vlády ze strachu nebo z prospěchu neměli dostatek odvahy chodit do kostela, tuto odvahu našli, ale nenašli pro sebe dostatečné důvody, aby v této konverzi vytrvali. Byli zpětně pohlceni, tentokrát ne totalitním režimem, ale svými vlastními zájmy, nabytou svobodou. Nepochopili, co církev dává, nepochopili význam a hodnotu mše svaté. Setrvali ve svém materiálním myšlení, které jim bylo tak dlouho vnucováno, až mu uvěřili. Považují vše za výsledek vlastní píle, svých schopností bez pocitu, že by měli někomu poděkovat. Tento pocit, toto přesvědčení z jejich materiálního světa ovlivňuje i jejich duchovní vnímání natolik, že ani v této oblasti nehledají toho, který je původcem nás i všeho, co nás obklopuje, který si zaslouží naše díky.

Jsou i věřící, kteří se za věřící považují, ale nechápou, proč by se měli pravidelně zúčastňovat nedělních mší, neznají hodnotu mše svaté. Účast na nedělní mši svaté po celotýdenním shonu je pro ně břemenem, které jim brání vychutnat si nedělní příležitost k odpočinku, pokud jim nebrání v nedělní podnikatelské práci. Spokojí se s účastí na bohoslužbách jen o velkých svátcích o Vánocích a Velikonocích, a to zpravidla na jedné z více sloužených svátečních mší. Svou účast v kostele na bohoslužbě odstojí někde vzadu mlčky bezmyšlenkovitě kopírujíc pohyby podle před nimi přítomných, kteří jsou blíže k obětnímu stolu. Při tak chabé účasti na bohoslužbách nelze pochopit význam mše svaté. Jak změnit tuto nepříznivou situaci? Jako jedna z možností se nabízí výchova zdravého jádra společenství k činné účasti na mši svaté.

Některé problémy s důstojným slavením mše svaté ukazují i na nepochopení věci, přestože se na oltáři vždy zpřítomňuje Kristova oběť za nás a naši spásu. Bůh se nám dává, jako první a očekává od nás láskyplnou odpověď. Mši svatou nelze slavit jako pasivní divák nebo se jí dokonce nezúčastnit a nechat kněze samotného, aby za nás slavil sám. Slavení eucharistie se týká každého z nás jednotlivě, ale i celého společenství společně. Všichni zúčastnění věřící spolu s knězem přinášejí oběť i vzdávají díky. Abychom při mši svaté nebyli jen pasivními účastníky, diváky, ale

abychom byli tím, co se odehrává, osloveni a vtaženi do děje, musíme mít živý vztah s Kristem. O tento vztah musíme pečovat. Tajemství eucharistie se nás osobně týká, a protože nesmírně přesahuje naše chápání, jen pomalu nám dochází, o jakou zázračnou skutečnost se jedná.¹

Slavení eucharistie je plné gest, symbolů, výzev a odpovědí, modliteb. Chápeme jejich význam, rozumíme jejich významu, jejich řeči? Nebo je bereme jako věc, kterou někdo nařídil a musí tam být a víc o ní nepřemýšlíme.

Cílem této bakalářské práce je navrhnout pro farní společenství osnovy cyklu katechezí, které by přispěly k prohloubení chápání významu mše svaté a tím k vyššímu stupni činné účasti na slavení liturgie.

Práce je rozdělena do pěti částí. V první části se zabýváme výchovou věřících k činné účasti na mši svaté a informujeme o základních církevních dokumentech týkajících se této výchovy. Jedná se v první řadě o dokument Druhého vatikánského koncilu „Konstituce o posvátné liturgii“ a dále o Posynodální apoštolskou exhortaci papeže Benedikta XVI. Na základě těchto dokumentů vysvětlujeme obsah pojmu „činná účast“, ale také seznamujeme s některými dalšími články.

V další části se zabýváme charakteristikou farního společenství, pro které bude návrh katecheze určen.

V následující části se zabýváme katechezí s dospělými, kam by je měla vést, k čemu by je měla vychovávat, jaký charakter by měla mít.

V předposlední části představujeme vybrané pomůcky pro přípravu katecheze. Uvádíme obsahy vybraných knih a hodnotíme využití publikací v katechezi s dospělými.

V závěrečné části navrhujeme osnovu katechezí s dospělými ve farnosti.

¹ Srov. KODET, Vojtěch. *Přežít nebo prožít mši svatou?* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015, 118 s. ISBN: 978-80-7195-690-7.

2. **Výchova věřících k činné účasti na mši svaté v církevních dokumentech**

Úkol „výchovy věřících k činné účasti na mši svaté“ vychází v první řadě z dokumentu Sacrosanctum Concilium (Konstituce o posvátné liturgii) Druhého vatikánského koncilu zabývajícího se liturgií.²

Dále z Posynodální apoštolské exhortace papeže Benedikta XVI. Sacramentum Caritatis určené biskupům, kněžím, zasvěceným osobám, ale i věřícím laikům o eucharistii, zdroji a vrcholu života a poslání církve.³

Jedním z klíčových výrazů, se kterým se v uvedených dokumentech setkáváme, je:

2.1. **Činná účast a liturgie**

Co se myslí činnou účastí na mši svaté? Konstituce uvádí, že činnou účastí se myslí uvědomělá, zbožná a aktivní účast při slavení eucharistie, kdy věřící přítomen tomuto posvátnému úkonu je aktivně zapojen a vše, co se děje v obřadech a modlitbách chápe. Boží slovo je pro něho poučením, obětní dary přinášené prostřednictvím kněze jsou pro něho příležitostí přinést v oběť sama sebe, přijímání eucharistie je pro něho posilou pro život, podnětem a důvodem pro chválení a vzdávání díky Bohu za vše, co pro člověka skrze Krista vykonal.⁴

Exhortace Benedikta XVI. doplňuje, že tímto pojmem „aktivní účast“ není myšlena jen obyčejná účast, vnější účast na slavení, ale je třeba ji chápat v podstatnějším smyslu. Je třeba vycházet z hlubšího uvědomění tajemství, které se slaví a jeho vlivu na každodenní život, nestát stranou jako němí diváci, ale se učit obětovat sami sebe a přijímáním Krista se neustále přibližovat k dokonalejší jednotě s Bohem i s bližními.⁵

Také říká, že činná účast věřícího rovněž závisí na stavu jeho ducha. Aktivní účast nelze očekávat při povrchním přístupu bez ducha v trvalé konverzi, bez předchozího

² Dokumenty II. vatikánského koncilu. 1. Vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9, s. 127-171, Konstituce o posvátné liturgii, čl. 1-130.

³ BENEDIKT XVI. Posynodální apoštolská exhortace Sacramentum caritatis. 1. Vydání, Praha: Paulínky, 2007. ISBN 978-80-86949-32-1. Dále SCar.

⁴ Srov. Konstituce o liturgii, čl. 48. Dále SC.

⁵ Srov. SCar, čl. 52.

zamyšlení nad vlastním životem, ztišení, usebrání, případně svátosti smíření. Rovněž je důležitá aktivní účast na životě církve včetně šíření Kristovy lásky uvnitř společnosti.⁶

Rovněž připomíná, že o činné účasti věřících na slavení eucharistie musíme uvažovat i ve vztahu k nemocným a starým členům společenství. Rozvoj sdělovacích prostředků nabízí nové možnosti i ve slavení eucharistie pomocí rozhlasových a televizních přenosů. Tyto přenosy mše svaté ji jen zprostředkovávají, ale nezpřítomňují. I tak je u starých a nemocných lidí tato forma účasti velice vhodná a prospěšná.⁷

U těchto bratří a sester je důležité dbát o zajištění duchovní péče, aby tito nemocní mohli často přistupovat k svatému přijímání. Tímto bude posilován jejich vztah k ukřižovanému a vzkříšenému Ježíši Kristu. To jim napomůže, že budou svoje zdravotní problémy a problémy stáří vnímat jako vlastní oběť ve spojení s obětí Krista a budou plně začleněni do života a poslání církve.⁸

Domněnka některých věřících schopných účasti, kteří nenesou problémy stáří ani nemoci, že je dostačující sledování mše svaté zprostředkované v médiích, je mylná. Sledování této zprostředkované mše svaté nenahrazuje povinnou účast těm, kteří jsou schopni účasti na slavení ve shromáždění s ostatními členy církve.⁹

2.2. Církev a liturgie podle Konstituce o posvátné liturgii

Konstituce o posvátné liturgii, která byla prvním projednávaným dokumentem koncilu, již v předmluvě uvádí důvod, že koncil jedná o liturgii proto, aby byl neustále prohlubován křesťanský život věřících; aby bylo podpořeno vše, co může přispívat k sjednocení všech věřících v Krista nebo k pozvání do církve.¹⁰

Koncil v této Konstituci dále vyhlásil, že církev konáním liturgie pokračuje v díle spásy, které bylo započato Ježíšem Kristem. Kristus je stále přítomen ve své církvi, zvláště v liturgických úkonech, které jsou dílem Krista kněze a jeho těla, církve. Liturgie není jedinou činností církve, ale je vrcholem a zdrojem činnosti. Účinností se jí žádná jiná činnost církve nevyrovná.¹¹

⁶ Srov. SC, čl. 55.

⁷ Srov. Tamtéž, čl. 57.

⁸ Srov. Tamtéž, čl. 58.

⁹ Srov. Tamtéž, čl. 57.

¹⁰ Srov. SC, čl. 1.

¹¹ Srov. Tamtéž, čl. 6, 7, 9, 10.

2.2.1. Slavení liturgie a účast věřících podle Konstituce

V předchozím odstavci jsme uvedli význam liturgie. Řekli jsme, že je vrcholem a zdrojem života církve, že se jí žádná jiná činnost církve nevyrovná. V této následující části si uvedeme další ustanovení a koncilní kroky o liturgii.

Koncil předkládá slavení liturgie věřícím jako tajemství a dar: Náš Pán a Spasitel Ježíš Kristus při poslední večeři ustanovil eucharistickou oběť, aby zanechal církvi památku na svou smrt a na své vzkříšení na čas očekávání dokud nepřijde. Je to oběť Ježíšova těla a jeho krve, svátost milostivé lásky, znamení jednoty, v níž se nám dává za pokrm sám Kristus, aby se duše naplnila milostí, a my jsme obdrželi příslib věčného života.¹²

S úmyslem, aby mešní oběť dosáhla plné pastorační účinnosti, posvátný sněm stanovil reformu mešního řádu tak, aby vynikl vlastní smysl jednotlivých částí a jejich vzájemný vztah, aby se usnadnila aktivní účast věřících, aby byly obřady zjednodušeny při zachování jejich podstaty, aby se vypustilo to, co v průběhu času bylo zdvojnásobeno nebo neúčelně přidáno. Na druhé straně, aby se obnovilo to, co nepřízní doby zaniklo, pokud to bude vhodné nebo potřebné.¹³

Pro obohacení stolu Božího slova během určitého počtu let přečíst nejdůležitější části Písma svatého.¹⁴

Na základě těchto posvátných textů vykládat tajemství víry a pravidla křesťanského života v homiliích, které by měly být součástí liturgie zvláště o nedělích a zasvěcených svátcích.¹⁵ Též pokyn pro obnovení společné modlitby přímluv je výrazem aktivní účasti věřících, kteří v nich budou prosit za církve, za vládnoucí, za lidi v těžkostech, za všechny lidi a za spásu světa.¹⁶

Velice významným prvkem je možnost rozsáhlého používání národního jazyka zvláště ve čteních a přímluvách.¹⁷

Dalším prvkem dokonalejší účasti věřících na mši svaté je možnost přijímat stejně jako kněz tělo Páně z téže oběti a možnost přijímat pod obojí způsobou.¹⁸

¹² Srov. SC, čl. 47.

¹³ Srov. Tamtéž, čl. 50.

¹⁴ Srov. Tamtéž, čl. 51.

¹⁵ Srov. Tamtéž, čl. 52.

¹⁶ Srov. Tamtéž, čl. 53.

¹⁷ Srov. Tamtéž, čl. 54.

¹⁸ Srov. Tamtéž, čl. 55.

2.2.2. Liturgická výchova a činná účast dle Konstituce

V této kapitole přiblížíme liturgickou výchovu k činné účasti věřících, kterou se Konstituce zabývá v druhém oddíle první kapitoly, kde se hovoří o nezbytnosti takové výchovy. Uvádí se, že církev si přeje, aby účast všech věřících na liturgických úkonech byla uvědomělá a aktivní, jak to vyžaduje povaha liturgie. Aby všichni věřící byli k této účasti vedeni, aby naplňovali své oprávnění a závazek daný křtem. Tato aktivní a uvědomělá účast je nezbytným zdrojem křesťanského ducha věřících, a proto je nutné patřičným způsobem věřící poučovat a dbát na jejich vnitřní i vnější aktivní účast dle okolností a stupni náboženské vyspělosti.¹⁹

Úkol pečovat o věřící v této oblasti je dán duchovním správcům v jejich pastorační činnosti, a to nejen slovem, ale i příkladem. Proto sněm stanovil starat se o liturgické vzdělání kněžstva jednak přípravou patřičně vzdělaných profesorů, ale také výukou liturgiky, jako důležitého studijního předmětu v seminářích a řeholních učilištích.²⁰

2.2.3. Obnova posvátné liturgie dle Konstituce

V předchozí části je zdůrazněn úkol duchovních patřičně poučovat věřící k vnitřní i vnější aktivní účasti na liturgii v jejich pastorační službě, ale také, co je nezbytné, aby tuto službu mohli řádně vykonávat.

Těž směrnice, které jsou součástí Konstituce o liturgii, v článcích 22 – 40 k provádění obnovy posvátné liturgie se věnují výchově věřících k činné účasti. Zejména článek o aktivní účasti věřících, v němž se hovoří o důležitosti získávání lidu k recitaci aklamací, odpovědí a zpěvů žalmů, antifon a písní, ale i pro správné chování, postoj. Těž navazující článek o rubrikách ukládá, aby v nich bylo pamatováno na úkoly věřících.²¹

Další směrnice vyplývající z naučné a pastorační povahy liturgie, v úvodu zdůrazňují, že posvátná liturgie je v první řadě prokazováním úcty Boží velebnosti, ale předkládají mnoho poučeného pro věřící lid: Bůh promlouvá k shromážděnému lidu, Kristus stále hlásá evangelium a lid odpovídá zpěvy a modlitbou prostřednictvím kněze, který stojí v čele shromáždění na místě Kristově. Také viditelná znamení používaná

¹⁹ Srov. SC, čl. 14, 19.

²⁰ Srov. Tamtéž, čl. 15, 16, 17, 18.

²¹ Srov. Tamtéž, čl. 30, 31.

v liturgii přibližují, co je Božské a tudíž neviditelné. Porozumění těmto znamením má vliv na růst víry účastníků liturgie vedle čtení a naslouchání Písmu svatému. Obojí pomáhá k nasměrování jejich mysli vzhůru k Bohu a ke konání „duchovní služby“ pro dosažení větší Boží milosti.²²

2.3. Význam eucharistie dle Exhortace Sacramentum caritatis

V předcházejících částech jsme se převážně zabývali výchovou k činné účasti na mši svaté dle Konstituce o liturgii. Nyní se seznámíme s exhortací papeže Benedikta XVI. Sacramentum caritatis. Tato posynodální exhortace je významný církevní dokument, který pojednává o eucharistii jako o zdroji a vrcholu života a o poslání církve. Vychází z XI. řádného generálního zasedání biskupské synody konané v říjnu 2005 ve Vatikánu. Na této biskupské synodě byl hodnocen též vliv liturgické reformy po II. vatikánském koncilu a bylo konstatováno, že vzniklé těžkosti nemohou převážit klady a význam liturgické obnovy, která v sobě obsahuje bohatství ještě ne plně objevené.²³

Cílem předkládané exhortace je podchytit bohatství úvah a návrhů z biskupské synody pro stanovení základní linie pro činnost církve a vzbudit v církvi nový impulz a horlivost pro eucharistii. Dále navrhnout cesty k prohloubení vztahu křesťanského lidu a tajemstvím eucharistie, liturgickým konáním a novou duchovní bohoslužbou vycházející z eucharistie jako svátosti lásky. Součástí cíle je též ukázat souvislost exhortace s encyklikou Deus caritas est, v níž je pojednáno o svátosti eucharistie ve vztahu s křesťanskou láskou k Bohu a k bližnímu.²⁴

2.3.1. Vybraná témata z posynodální apoštolské exhortace papeže Benedikta XVI. k činné účasti

Již v dříve uvedené části o „činné účasti na mši svaté“ se odvoláváme na některé články z druhé části exhortace, jsou to: Autentická účast, Osobní podmínky pro „actuosa participatio“, Účast prostřednictvím sdělovacích prostředků, „Actusa participatio“ nemocných.

²² Srov. SC, čl. 33.

²³ Srov. SCar, čl. 3.

²⁴ Srov. Tamtéž, čl. 5.

Exhortace v druhé části dále pojednává o účasti a kněžské službě, o slavení eucharistie a inkulturaci, o účasti nekatolických křesťanů, o starosti o vězně, o migrantech a účasti na eucharistii, o koncelebraci při velkých shromážděních, o latinském jazyce, o slavení eucharistie v malých skupinách, o vnitřním vztahu mezi slavením eucharistie a adorací, o praxi eucharistické adorace, o formách eucharistické zbožnosti, o umístění svatostánku v kostele. Z této druhé části exhortace vybíráme článek nazvaný „Mystagogická katecheze“. Co si za tímto pojmem představit si řekneme v následující části.²⁵

2.3.2. Slavení liturgie s niternou účastí a mystagogická katecheze

Mystagogická katecheze je cestou uvádění do tajemství, jehož zdrojem a vrcholem je slavení eucharistie a měla by vždy obsahovat následující tři prvky: interpretovat obřady ve světle spásných událostí; uvést do smyslu jednotlivých znamení; ukázat význam obřadů v souvislosti s životem křesťana.

K plodné osobní účasti je třeba odpovídat Bohu obětí svého života v souladu s Kristovou obětí za spásu světa. V důsledku této neodmyslitelné nutnosti synoda doporučuje pěstovat ve věřících soulad mezi vnitřním přesvědčením a vnějším vyjadřováním slovy a gesty. Bez tohoto souladu je liturgické slavení vystaveno nebezpečí ritualismu. Jako ochrana proti této možnosti by měla být uskutečňována výchova k eucharistické víře, která by přispívala věřícím k osobnímu prožívání slavení eucharistie. Synodní otcové se zabývali tím, jaké zvolit prostředky k posílení tak významného projevu, jako je osobní a vědomá účast. K této výchově, dle vyjádření synodních otců, by měla být využita mystagogická katecheze, která by věřícím umožnila opakovaně vnikat stále hlouběji do slaveného tajemství. V daném směru si musíme připomenout, že liturgie svým vnitřním nábojem uvádí věřící do slaveného tajemství, tedy působí pedagogicky, je nejlepší katechezí sama o sobě. Proto je velice důležité, aby se neoddělovalo umění správně sloužit (ars celebrandi) od autentické účasti (actiosa participatio) všech věřících. Z tohoto vyplývá, že správné liturgické slavení je neoddělitelně spjato s činnou účastí věřících, výchovou a katechezí.²⁶

²⁵ Srov. SCar, čl. 52-69.

²⁶ Srov. Tamtéž, čl. 64.

3. Farní společenství

V předcházející části jsme pojednali o některých aspektech liturgické výchovy. Nyní se budeme zabývat skutečnostmi farního společenství, kterému bude katecheze určena.

V úvodu pojednání o farním společenství se nejprve seznámíme s pojmem farnost, jak se o ní uvádí v Konstituci o liturgii.

3.1. Obecná charakteristika farního společenství

II. vatikánský koncil mimo jiné v Konstituci uvádí, že biskup nemůže být všude v čele svého lidu, proto si ho musí rozdělit do jednotlivých obcí, farností. Tyto farnosti jsou svěřeny duchovním správcům, zpravidla kněžím, kteří biskupa zastupují. Tyto obce jsou reprezentanty viditelné církve žijící po celém světě. Z tohoto důvodu je zapotřebí prohlubovat ve farnosti vztah k biskupovi a usilovat o růst vědomí farního společenství při slavení liturgie, především ve mši svaté o nedělích.²⁷

V základní nauce o církvi nenajdeme speciální teologii o farnosti. Je v ní uvažováno o universální a lokální církvi, za kterou je považována diecéze. Určité náznaky můžeme spatřovat v koncilních dokumentech poukazujících na význam společenství biskupa s kněžími z farností diecéze. Vedle tohoto vztahu musíme brát v úvahu i tu skutečnost, že diecéze je tvořena v územním uspořádání konkrétními společenstvími, které nazýváme farnost. Tyto farnosti můžeme považovat za lokální, místní církve, které mají svou historii, svou charakteristiku, své charizma, navzájem o sobě vědí, komunikují a spolupracují spolu. Pro II. vatikánský koncil v nauce o církvi je určující místní církve v čele s biskupem a její vztah k církvi universální.²⁸

Církev je přítomna ve společenství věřících, které může nabývat mnoha podob. Příslušnost k církvi, církevnost musí být vysvětlována z více pohledů: z pohledu dějin spásy a christologicky, též z pohledu dějin stvoření a eschatologicky. Z těchto pohledů můžeme objevit několik základních typů církevního společenství. Například: domácí společenství, personální nebo základní společenství, místní církve, ale také farní společenství. Tato různorodost forem je dána socialitou člověka: rodina – skupina;

²⁷ Srov. SC čl. 42.

²⁸ Srov. Farnost na přelomu století, str. 49.

vesnice – město; seskupení vztahů – společenství lidí. Tyto formy se vzájemně prolínají.²⁹

My se budeme zabývat církví jako domácí společenství, osobní společenství a základní společenství. Slovo „společenství“ je II. vatikánským koncilem kladeno do centra teoretické i praktické reflexe v nauce o církvi. Koncil se pokusil o „communio-ecclesiology“ s praktickým dopadem vytvoření tohoto modelu ve struktuře farnosti.³⁰

Farnost je místní církví, v které je biskup prostřednictvím kněze, kterému svěřil pastýřskou službu v péči o věřící.³¹

Podmínky pro vytvoření farností v rámci diecéze stanovil Tridentýský koncil a sledoval v nich duchovní prospěch obyvatelstva. Do této struktury bylo zasaženo reformami v době osvícenství, kdy se faráři stávají státními úředníky a nové farnosti můžou vznikat jen s císařským povolením.

Později vlivem rozvoje průmyslu se mění struktura měst a vesnic, mění se život. Mění se i organizace uvnitř církve. Významným prvkem v životě církve je jednota a jejím nositelem je biskup jako představitel celé lokální církve.³²Farnost je tedy úzce spojena s diecézí. Středem této místní církve, farnosti je společné slavení eucharistie, kterému předsedá kněz stojící ve středu společenství věřících. Slavení eucharistie ve společenství je prvotním zprostředkováním a zkušeností víry. Zde se křesťané scházejí ve své plné rozmanitosti povolání, politického názoru, rodinného stavu apod. Za úroveň farní obce je zodpovědný farář, který je reprezentantem Krista před ostatními členy farnosti a reprezentantem farní obce před ostatními farnostmi a společnostmi. Farnost má dosvědčovat pravdy boží zapojením v oblasti charity, diakonie a v oblasti vzdělávání (katecheze, semináře). Farnost je pro společenství lidí konkrétním místem působení, s nezbytnou komunikací s biskupem.³³

Místní farní společenství má usilovat o předání víry jménem celé církve, která je misionářská. Hlásání není soukromou věcí.

Farní obec nejen vyjadřuje lokální konkrétnost, ale má též charakter shromáždění, společenství. Kněží jsou pastýři na základě svého svěcení a mají členy farnosti stmelovat a vést k hlásání evangelia. Velkou úlohu mají ve farnosti laici, kteří působí

²⁹ Srov. Farnost na přelomu století, str. 50.

³⁰ Srov. Tamtéž, str. 50, odst. 2.

³¹ Srov. Tamtéž, str. 53.

³² Srov. Tamtéž, str. 54.

³³ Srov. Tamtéž, str. 55.

v kultuře, vědě, v sociální sféře, ale také v různých aktivitách pro rodiny, pro mládež nebo v úřadech obce.³⁴

Prakticky každý katolík má osobní zkušenost s farností, která je na jedné straně velice cenná, ale na druhé straně může být zrádná. Jedná se o zkušenosti kněží s farníky a naopak. Farnost je chápána různě, a to podle toho, kdo se na ní obrací a v jakých záležitostech. Může být chápána jako instituce, jindy jako společenství věřících nebo může být spojována s těmi, kdo ji reprezentují (farář, kostelník, jakýkoliv jiný známý farník). V nynějším kodexu je farnost označena v první řadě jako organicky uspořádané společenství křesťanů, které má pro své působení vymezené území. Farnost má své pastorační úkoly, které jsou nahlíženy z různých potřeb a lidí s různým vztahem k církvi. Podle toho je pak na farnost nahlíženo, jako na zajistitele „duchovních služeb“, nositele kulturní tradice nebo součást infrastruktury konkrétního místa.

Jak jsme již dříve uvedli, pohlížíme na farnost jako na místní církev. Musí se tedy jako církev ve svých úkolech realizovat jak dovnitř, tak navenek. Jedná se o plnění podílu na Kristově kněžském, královském a prorockém úkolu. Jinými slovy, chceme-li stanovit úlohu farnosti ve vztahu k církvi a společnosti na základě uvedených úkolů musí se farnost projevovat bohoslužbou (služba Bohu, křesťanům a světu), prací pro své vlastní členy, péčí o potřebné, šířením evangelia, péčí o veřejné věci obce a státu, prací pro ty, kteří se o nás nezajímají, péčí o to, co jsme zdělili a co máme povinnost předat.³⁵

Vzhledem k tomu, že farnost je realizací církve musí žít především z toho, z čeho žije církev. Na základě koncilních dokumentů má být sloupem a oporou a Božím příbytkem v Duchu. Aby tomu tak bylo, musí život farnosti být postaven na Božím slově, modlitbě, vzájemné ochotě k oběti, lásce (která překrývá mnohé hříchy), pokání (bez kterého není pravdy), liturgii, která je vrcholem (která má na něčem spočívat, z něčeho vyrůstat, ne nahrazovat vše ostatní). Žádný z uvedených prvků by ve farnosti neměl chybět, i když nebudou zastoupeny rovnoměrně.³⁶

Farnost zaujímá též určité místo ve vztazích ke svému okolí, kde žije. Je to především vztah k obci. V této oblasti se projevují dva vyhraněné postoje. Jedním je postoj nezájmu a izolace. Farnost se v tomto případě zajímá o život, jen když se jí to dotýká. Druhý postoj je téměř na opačném pólu. Farnost se v tomto případě jeví jako nejdůležitější element v obci a kněz nesmí chybět na žádné akci. Tento postoj sice

³⁴ Srov. Farnost na přelomu století, str. 56.

³⁵ Srov. Tamtéž, str. 56-72.

³⁶ Srov. Tamtéž, str. 75-76.

vytahuje církve z církevních prostor na veřejnost, ale též budí ve společnosti rozpaky a aversi. Tato skutečnost může vyvolávat klamný dojem, že jsme pro hlásání evangelia již vše udělali. Zásadní význam farnosti v obci je její křesťanská přítomnost a odvíjí se od toho, zdali žije to, čím má být.³⁷

3.2. Farní společenství farnosti Krouna

Po seznámení se s obecnými znaky farnosti, s úkoly, které jí přísluší, s významem v regionu a dalšími skutečnostmi můžeme přistoupit k charakteristice našeho farního společenství.

Naše farní společenství žije na vesnici s počtem cca tisíc obyvatel. Tento počet byl vždy tvořen jednou polovinou evangelíky a jednou polovinou katolíky. V současné době můžeme říci, že poměr zůstává stejný, bohužel již ne z celkového počtu obyvatel, ale pouze z obyvatel k církvím se hlásících.

Stejně jako i v ostatních katolických farních společenstvích, i v našem společenství, je společným prvkem víra v Boha, křest v katolické církvi a účast na společné liturgii, i když některými členy nepravidelné.

V čele farního společenství je kněz, administrátor farnosti pověřený biskupem diecéze, k níž farnost přísluší. Ve farnosti též slouží trvalý jáhen, také ustanovený biskupem diecéze. Také v ní pracuje ekonomická a pastorační rada a pastorační asistentka, která se podílí s knězem na výuce náboženství v základní škole, ale je z jiné farnosti.

Příslušnost k farnímu společenství se projevuje i mimo liturgický život farnosti účastí a spoluprací s organizací společných akcí farnosti, převážně společenských, jako je farní den, farní výlet nebo noc kostelů. Dále na kulturních akcích pořádaných farností ve spolupráci s obecním úřadem jako jsou adventní, či vánoční koncerty, ale také přímo tím, že někteří členové farního společenství jsou členy zájmových spolků, ale také zastupitelstva obce. Tato skutečnost se kladně promítá v životě farnosti i obce, například finančními příspěvky na prováděnou údržbu kostela nebo v péči o církevní památky v obci.

Jiní příslušníci farního společenství jsou zapojeni do spolupráce s charitou. Nesmíme opomenout ani vzájemnou spolupráci se sborem evangelické církve, která se projevuje společnou bohoslužbou při příležitosti modliteb za jednotu křesťanů

³⁷ Srov. Farnost na přelomu století str. 76-77.

a každoročním výročí založení samostatného Československa. Tyto bohoslužby pokračují společným setkáním, na jejichž organizaci se střídavě podílí naše farní společenství a sbor evangelické církve.

Převážná část členů farního společenství jsou dospělí lidé, kteří jsou v životě farnosti, farního společenství aktivně zapojeni. Můžeme jmenovat varhanici, scholu, ale také šest dvojic, které se starají o úklid a výzdobu kostela a službu kostelníka v týdenních intervalech. V charakteristice farního společenství můžeme hovořit i o určité pestrosti tohoto společenství, které je tvořeno příslušníky několika generací v rozmezí věku, osmnáct až osmdesát osm let. Jedná se o ženy i muže převážně z tradičních katolických rodin. Různorodé je i z pohledu vzdělání, jsou v něm zastoupeny dělnické profese ze zemědělství, průmyslu i služeb, vyučení, se středoškolským vzděláním, ale i vysokoškoláci. V tomto společenství jsou zastoupeny i tři generace jedné rodiny, ale také pouze jednotlivci, kteří jsou svobodní nebo jejich životní partneři jsou nepraktikující nebo křesťané církve evangelické, dále rozvedení nebo se jedná o vdovy a vdovce.

Křesťanská výchova v tomto farním společenství probíhá převážně konanou liturgií, homiliemi. Mimo slavení liturgie čerpají věřící své povzbuzení pro křesťanský život ve vztahu k Bohu a bližnímu z pravidelných adventních a postních duchovních obnov, při kterých přednáší kněží z jiných farností. Těchto obnov se zúčastňuje cca třetina praktikujících členů společenství. Další možnou příležitostí jsou nepravidelné páteční večerní setkání nad Písmem svatým.

Těmto dospělým členům farního společenství, jejichž stručnou charakteristiku jsme uvedli, bude určen cyklus katechezí, jejichž obsah a metodiku navrhujeme v šesté kapitole.

4. Katecheze s dospělými

Pro katechezi s dospělými členy společenství jsme se rozhodli z důvodu, že již mají určité znalosti, zkušenosti, jsou schopni vést dialog a učinit zodpovědná trvalá rozhodnutí a ve svém životě je uplatňovat, předávat a hájit.³⁸

Tato katecheze by měla dospělé vést ke zralé víře neustálým kontaktováním se základními prameny víry, které jsou neměnné. Jedná se především o prameny biblické, o liturgii a ostatní zachovalou tradici církve. Tyto prameny můžeme označit jako přístupové cesty, kterými přicházíme ke vzkříšenému Ježíši, které nám umožňují vstoupit s ním do kontaktu v jím založené církvi, kterou svým Duchem neustále vede. Opakovanými návraty k těmto základům víry dochází k jejímu upevnování a růstu u jednotlivých věřících, ale i společenství. Tyto prameny víry, kterými je v první řadě Písmo svaté, je zapotřebí čerpat, předkládat vyváženě z pohledu biblické teologie ve vztahu s kulturou. Jen tak je umožněno, aby evangelium bylo srozumitelné v každé době a mohlo k člověku neustále promlouvat. Pokud katecheze vyvolává ve věřících potřebu a ochotu vyváženě naslouchat Písmu a kultuře, pak vede ke zralé víře.

Dalším důležitým úkolem katecheze je, aby byla chápána jako proces a rozvíjela a udržovala v dospělém člověku ochotu ke změně, ne ke strnulosti a upjatosti. Dnes již není charakteristickým rysem formace předávat vědomosti, cvičit v návycích a vzorcích chování, nyní formace směřuje ke změně. Jeví se jako garant v procesu žádoucích změn, jako ukazatel směru životní cesty. Katecheze křesťanské formace sleduje dva základní cíle: uschopnit věřící k pevnosti a věrohodnosti a k pružnosti a otevřenosti v neustálém procesu obrácení (Víra v Pána Ježíše je dynamický vztah.). Úskalím formace ke zralé víře jsou náboženské představy, kterými vstupujeme do kontaktu nejen se skutečností, se sebou, ale i s Bohem, proto tyto představy v oblasti víry potřebují neustále očišťování procesem analýzy a nové syntézy těchto představ. Toto je nejdůležitější úkol katecheze s dospělými.³⁹

Jedná se katechezi trvalou, která by měla věřícím napomoci prohloubit vztah ke Kristu, život z víry, lépe chápat a sdílet víru ve společenství. Pomoci nalézt sobě, ale

³⁸ Srov. Dokument o směřování katecheze a náboženského vzdělávání v České republice. Vydání, Praha: Česká biskupská konference, 2015. (Pro vlastní potřebu.) ISBN neuvedeno, čl. 49. Dále DSKNV.

³⁹ Srov. BIEMMI, Enzo. Věřit v dnešní době „jako dospělý“. Cesty katecheze, 2010, roč. 2, č. 4., 28 s. ISSN: 1803-7224, str. 9-10.

i ostatním členům společenství uplatnění ve farním společenství a v slavení liturgie, a tak přispět k činné účasti věřících na prožívání mše svaté.⁴⁰

Tato katecheze bude mít mystagogický charakter, aby věřící vedla k hlubší účasti v slaveném tajemství eucharistie, aby interpretovala obřad ve světle spásných událostí a uváděla do smyslu jednotlivých znamení v obřadech obsažených. Mystagogická katecheze má přispět věřícím k hlubšímu vnímání znamení a gest obsažených v liturgii. Těž by měla přispět k hlubšímu porozumění vztahu slavení eucharistie s životem a k prohloubení vědomí, že slavením se život postupně proměňuje a člověk se formuje ke zralé víře.⁴¹

Období mystagogie je posledním obdobím uvádění do křesťanského života a nastupuje, lépe řečeno mělo by nastupovat po obdržení iniciačních svátostí. V tomto období by věřící měli dospět k hlubšímu chápání velikonočního tajemství a k jeho stále dokonalejšímu promítání do běžného života rozjímáním Božího slova, účastí na liturgii a přijímání eucharistie. Je velmi prospěšné pro plnější a plodnější porozumění tajemstvím o nich opakovaně hovořit.⁴²

Mystagogická katecheze je zvláštní formou katecheze, která přivádí věřící prostřednictvím obřadů a modliteb k správnému pochopení tajemství víry a k uvědomělé, plné a činné účasti na liturgii. Tuto katechezi nelze zaměňovat s připomínkami, které pronáší kněz přímo v obřadech.⁴³

Pro liturgickou katechezi mystagogického rázu je třeba zvolit vhodnou dobu a způsob. Tato katecheze pomáhá věřícím, aby chápali hodnotu znamení v liturgii, která jsou Božím zjevením a sdílením. V těchto uspořádaných znameních se uskutečňuje Boží plán, Boží zásahy a lidské odpovědi na ně, které vrcholí v Kristu.⁴⁴

Mystagogie má dva základní významy: posvátný úkon slavení svátostí, to znamená, že liturgie uvádí do tajemství tím, že se slaví. V těchto liturgických úkonech působí sám Bůh a dává se poznat. Pod druhým významem je zahrnuto ústní či písemné vysvětlování tajemství skrytého v Písmu a slaveného v liturgii. Nesmí nám uniknout, že Bible a liturgie obsahují jediné Boží tajemství a k tomuto tajemství nás vede mystagogická metoda. Jestliže můžeme u dvou různých skutečností, Písma a liturgie,

⁴⁰ Srov. DSKNV, čl. 50.

⁴¹ Srov. SCar, čl. 64.

⁴² Srov. GIGLIONI, Paolo. Svátosti Krista a církve. 1. Vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, 183 s. ISBN 80-7192-115-7, str. 24.

⁴³ Srov. Tamtéž, str. 25.

⁴⁴ Srov. Tamtéž, str. 26.

použít stejný způsob výkladu, přiznáváme jejich úzký vztah, jejich jednotu a prvenství Písmu jako normě liturgie. Z toho vyplývá aktuálnost mystagogie pro církve současnosti.⁴⁵

Mystagogie přivádí prostřednictvím svatých znamení do vnitřního světa, do oblasti ducha. Odkrývá tajemství a umožňuje tak nově vidět a zakoušet spásu v liturgickém dnes.⁴⁶

⁴⁵ Srov. Mystagogie jako duchovní výklad liturgie. Podle knihy Goffreda Boselliho *Il senso spirituale della liturgia*. Zpracoval Jan Šlégr. *Cesty katecheze*, 2013, roč. 5, č. 2, 28 s. ISSN: 1803-7224, str. 18.

⁴⁶ Srov. GIGLIONI, Paolo. *Svatosti Krista a církve*. 1. Vydání. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, 183 s. ISBN: 80-7192-115-7, str. 27.

5. Dostupné pomůcky pro přípravu liturgických katechezí pro dospělé

Na základě požadavků výše představených církevních dokumentů na výchovu věřících k činné účasti na mši svaté a v souladu s charakteristikou farního společenství a s naším úmyslem věnovat se katechezi, která bude mít mystagogický charakter, je třeba navrhnout a popsat dostupné pomůcky pro přípravu těchto liturgických katechezí.

V posledních dvaceti letech bylo vydáno velké množství titulů, které vyjadřují z mnoha pohledů a vztahů význam eucharistie, liturgie, mše svaté, ale nenajdeme mezi nimi metodickou příručku, která by nabízela knězi nebo katechetovi způsob, jak uvádět dospělé věřící do porozumění slavení mše svaté, aby na ni měli opravdovou „činnou účast“.

Pro přípravu katecheze pro dospělé jsme vybrali tři knihy o slavení liturgie, které nám poslouží k návrhu obsahu katechezí.

První kniha, pro kterou jsme se rozhodli, je kniha „Slavnost našeho vykoupení“ od českého autora Františka Kunetky. Tato publikace vyšla v roce 1997 a je sestavena z upravených a rozšířených přednáškových textů pro potřebné uvedení začínajících studentů do myšlení liturgické teologie. Jedná se o podnětné vysvětlování základních řeckých a latinských pojmů z pohledu liturgické teologie za účelem přivést čtenáře k uvědomělejší, radostnější a životnější účasti na slavení liturgie.⁴⁷

Druhou knihu jsme vybrali od francouzského autora Paula De Clerca s názvem „Moudrost liturgie a jak jí porozumět.“ Tato publikace byla vydána v roce 1997 v Paříži. U nás vyšla v roce 2002. Tato publikace nás upoutala svým zpracováním. Autor nahlíží na liturgii z mnoha pohledů, chce přiblížit moudrost liturgie a umožnit jí porozumět, ale upozorňuje, že liturgie je pro všechny, co se o ní zajímají. Hovoří v jednotlivých kapitolách o srozumitelnosti, o vnímání tělem, smysly a postoji, o vztahu k bibli a církvi, chápání života, času, ale také o chápání pozice kněze při modlitbě, aby čtenáře v IX. kapitole seznámil s tím, jak prožívat liturgii, na výkladu druhé eucharistické modlitby. V závěru ještě dodává, že eucharistická modlitba nám zajišťuje

⁴⁷ Srov. KUNETKA, František. Slavnost našeho vykoupení. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 110 s. ISBN: 80-7192-184-X.

začlenění do dějin spásy a Duch svatý nám dává život z Kristova tajemství k chválení Otce.⁴⁸

Třetí pomůckou je kniha „Liturgie a život“ s podtitulem ‚co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie‘ od německého autora Klemense Richtera, který odpovídal na stránkách časopisu na kladené otázky, z nichž nejtypičtější otázky uspořádal do tří svazků, které vyšly v Německu v letech 1982 až 1983. V českém překladu byla kniha vydána v roce 1996. V úvodu je tato publikace hodnocena jako praktická příručka liturgiky v otázkách a odpovědích, které je možno využít v diskusích o bohoslužbě v různých společenstvích, farnosti, rodině, kroužcích.⁴⁹

5.1. František KUNETKA: Slavnost našeho vykoupení (Nástin liturgické teologie)

V této kapitole představíme první vybranou publikaci nazvanou „Slavnost našeho vykoupení“. Tato publikace obsahuje 110 stran textu včetně obsahu, seznamu zkratk a seznamů literatury, které jsou uvedeny vždy za kapitolou. Kniha je rozdělena do třinácti kapitol, kterým předchází Slovo úvodem a Seznam zkratk. Každá kapitola obsahuje v závěru text v rámečku vyjadřující hlavní sdělení kapitoly.

5.1.1. Stručné představení obsahu publikace

V úvodním slově je objasněn vznik publikace, která byla sestavena z přednáškové činnosti určené pro první ročník liturgické teologie a vzhledem k tomu, že se nedaly předpokládat znalosti starých jazyků na potřebné úrovni, je vycházeno z objasňování základních řeckých a latinských pojmů z biblické a patristické tradice, z jejich etymologie, která byla sledována v proměnách a konstantách jejich vývoje v dějinách. Liturgická tematika je zasazována do širších souvislostí, aby byla pochopitelná pro začínající studenty, kteří se svými dotazy podíleli na prověřování vhodnosti a použitelnosti formulací ve službě poselství o Božím sdělení se člověku.⁵⁰

⁴⁸ Srov. DE CLERC, Paul. Moudrost liturgie a jak jí rozumět. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. ISBN: 80-7192-453-9.

⁴⁹ Srov. RICHTER, Klemens. Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, církevním roku a smyslu liturgie. 1. Vydání Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1996, 184 s. ISBN: 80-7021-140-7.

⁵⁰ Srov. KUNETKA, František. Slavnost našeho vykoupení. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 110 s. ISBN: 80-7192-184-X, str. 5-6.

Kapitola I. Mystérion – Boží plán spásy

V úvodu této kapitoly se autor odvolává na list Kolosanům, povolání zvěstovat Boží slovo v jeho plnosti: mystérion. V následující části je uvedeno, co se pod tímto pojmem skrývá v „dějinách spásy“: 1. nejprve odvěký úradek spásy; 2. V dalším rozvíjení, naplňování a uskutečňování Božího plánu v dějinách – dějiny spásy (židovsko-křesťanská tradice lineární pojetí). Zdroj mystérion – communio osob Boží Trojice, nevyvěrá z nutnosti: Trojjediný Bůh prožívá sám v sobě plnost společenství, ekonomie spásy je projevem jeho svobodné lásky. Boží čin je výzvou lidské svobodě – polarita dvou svobod, nestvořené (Boží) a stvořené (lidské); 3. Vrchol je Kristus, veškeré události Ježíšova života. Kristus je svorníkem dějin spásy. Lze mluvit o mystérion vzhledem ke Kristu a církvi, Kristovo tajemství je zvěstováno církví. Dále je připojeno schématické znázornění dějin spásy (počátek času, běh času, plnost času, doba poslední, konec času). Navazuje pojednání o ekonomii spásy v liturgické modlitbě, která se v ní stává předmětem díkůvzdání. Církev pokračuje v hlásání Božího království (misijní činnost). Součástí zvěstování je liturgie, která zpřítomňuje a uskutečňuje Boží plán spásy v Kristu.⁵¹

Slavíme-li křest, děje se mystérion v životě jednotlivce. Připomeňme si ještě skutečnost, že mystérion Krista, církve a liturgie tvoří jednotu a vytvářejí jediné mystérion, které je výrazem Boží lásky.⁵²

Kapitola II. Mysterium Paschale – Velikonoční tajemství Krista

Druhá kapitola pojednává o díle vykoupení, o naplnění Božích skutků Starého zákona v Kristu. Zde je mystérion nahrazeno latinským mysterium v zúženém významu „tajemství“.

Mysterium paschale je základní určující skutečnost pro liturgii, každé slavení má velikonoční charakter. Ve vztahu velikonočního tajemství a života jde o to, aby život věřících byl tímto tajemstvím formován. Kapitola je zakončena vyjádřením: „Liturgie je velikonoční mystérion, neboť v ní církev slaví paschu Krista, který dává pokřtěným na ní účast, a umožňuje jim tak přechod ze smrti do života“.⁵³

⁵¹ Srov. KUNETKA, František. Slavnost našeho vykoupení. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 110 s. ISBN: 80-7192-453-9, str. 9-13.

⁵² Srov. Tamtéž, str. 13-14.

⁵³ Srov. Tamtéž, str. 16-22.

Kapitola III. Christos Hiereus – Kristus-jediný Velekněz a prostředník Nové smlouvy

S velikonočním tajemstvím úzce souvisí kněžství a oběť. Tato skutečnost je v Kristu sjednocena a naplněna, on sám se stává Knězem i obětním darem.

Jediným kultem křesťanů je osoba a dílo Ježíše Krista. Existuje jediná oběť, oběť Krista, která ve slavení církve dostává liturgickou podobu, ve které je tato oběť neustále zpřítomňována, to konáme v Duchu a pravdě a v tomto smyslu je Kristova oběť i naší obětí.

Novém zákoně je jeden Kněz, jeden Prostředník, jedna liturgie, jeden Liturg – Velekněz Ježíš Kristus.⁵⁴

Kapitola IV. Anamnézis – Aktualizace Kristova velikonočního tajemství

Vykupitelský čin nekončí smrtí, pokračuje (vzkříšení, seslání Ducha), je věčně aktuální. Kultovní dějiny starozákonního Božího lidu znají aktualizaci dějinných událostí do přítomné situace. Křesťanská liturgie je anamnézí celého Božího plánu spásy. V liturgické anamnézi je zpřítomňována spásná dynamika určité historické, tedy neopakovatelné skutečnosti.⁵⁵

Při slavení eucharistie pronášíme a slyšíme Kristova slova, stáváme se současníky toho, co se dělo tenkrát, protože tenkrát i dnes se děje stále totéž. Obětní charakter mše je zpřítomněním universálně platné oběti Krista. Protože se liturgie slaví v Duchu svatém, křesťan v živé víře zakouší pneumatickou přítomnost událostí spásy.⁵⁶

V liturgii dochází k synergii (součinnosti) ducha a církve. Duch svatý je živou pamětí církve, připomíná shromáždění smysl událostí spásy, daruje chápání Božího slova a naléhá na odpověď víry a připomíná církvi vše, co Otec v Kristu pro nás vykonal (anamnéze) a vlévá ji odvahu ještě s větší důvěrou prosit Otce o dary Ducha pro přítomnost i budoucnost (epikléze).⁵⁷

⁵⁴ Srov. KUNETKA, František. Slavnost našeho vykoupení. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 110 s. ISBN: 80-7192-184-X, str. 24-28.

⁵⁵ Srov. Tamtéž, str. 29-31.

⁵⁶ Srov. Tamtéž, str. 31-33.

⁵⁷ Srov. Tamtéž, str. 33-35.

Kapitola V. Praesens adest – Přítomnost Krista v liturgických úkonech

Duch působí v bohoslužebném jednání (liturgii) církve Ježíšovu oslavenou přítomnost, Kristus sám je jednajícím.⁵⁸

Dynamická přítomnost a její stupňování je vnímatelné při slavení mše, kdy každá část je provázena liturgickým pozdravem „Pán s vámi“. Přítomnost může být ještě více zvýrazněna uspořádáním, oddělením liturgických míst (oltář, ambon, sedes).⁵⁹

Kapitola VI. Christus totus – Subjekt liturgického slavení

Kristus je hlavním celebrantem a koncelebrantem je celé shromáždění.⁶⁰

Ježíš Kristus je výlučným nositelem liturgického dění, první přešel ze smrti do života a stal se prostředníkem mezi Bohem a lidmi, skrze něho přichází od Otce spása a skrze něho člověk odpovídá; je jediný kněz své církve, je vlastním udělovatelem svátostí. Církev v liturgii jedná výhradně „skrze něho, s ním a v něm“. Poutem jednoty mezi Kristem (hlava) a církví (údy) je Duch.⁶¹

„Každý věřící je liturgem“, celé shromážděné společenství – tělo církve je subjektem liturgického dění na základě společného křestního kněžství všech věřících.⁶²

Kapitola VII. Eulogia – Dialektický charakter liturgie

V liturgii odkrýváme dialogickou strukturu: dar Boží a odpověď člověka. Prvním úkonem na straně člověka je umožnit Boží čin (actio), aby se mě Boží láska mohla dotknout a vyvolala tak reakci (čin) ze strany člověka (re-akcio).⁶³

Kapitola VIII. Symbolon – Znamení ve službě liturgického dialogu

A) Ve službě boholidského dialogu (liturgie) se využívá vyjadřovacích forem (gest, slov, věcí), které jsou nositeli Božího sdílení. B) Jsou to symboly ve smyslu spojení dvou rovin, které vytvářejí celek. C) Symboly se v liturgii vyjadřuje Bůh i člověk.⁶⁴

⁵⁸ Srov. Tamtéž, str. 38-39.

⁵⁹ Srov. KUNETKA, František. Slavnost našeho vykoupení. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 110 s. ISBN: 80-7192-184-X, str. 40-41.

⁶⁰ Srov. Tamtéž, str. 44.

⁶¹ Srov. Tamtéž, str. 45-47.

⁶² Srov. Tamtéž, str. 47-48.

⁶³ Srov. Tamtéž, str. 51-52.

⁶⁴ Srov. Tamtéž, str. 61.

Symbol je nositelem duchovních obsahů, neviditelné se zjevuje ve viditelném. Liturgický symbol by měl být jednotně chápán, je objektivní.⁶⁵

Základem symbolického charakteru celé liturgie je samotná osoba Ježíše, viditelné lidství zjevuje neviditelného Boha.⁶⁶

Lidství a božství v osobě Ježíše není promíseno, ani odděleno, nejde o totožnost, ale o spojení. Tím je Ježíš nenahraditelným základem a vzorem symbolického jednání v liturgii. Na Krista jako na prvotní svátost (svátost Boha) navazuje církev, přítomná ve světě, jako základní svátost vzkříšeného Krista a jeho spásy. Úkolem každého křesťana je žít jako znamení přítomnosti vzkříšeného Krista ve světě.⁶⁷

Kapitola IX. Epi to auto – Bohoslužebné shromáždění církve

Tento výraz je charakteristický pro označení shromáždění křesťanů, znamená nejen jednotu místa, ale i jednotu mysli a srdcí. Shromáždění není jen sejití více lidí, je církví. Je shromážděním těch, kteří prošli vodou křtu a putují do zaslíbené země, je oživováno Duchem, je církví putující dějinami, je znaméním spásy, která má svůj původ v Trojjediném Bohu. Tuto sakramentální funkci plní církev vrcholně v liturgickém slavení, které není něčím, co církev koná, ale čím je.⁶⁸

Kapitola X. Participatio actuosa – Činná účast věřících na liturgii

Celé společenství jedná společně – kon-celebruje a má účast na darech spásy od Boha. Základem této účasti je společenství s Bohem (koinónia). Koinónia s Kristem činí křesťana účastným velikonočního tajemství. Činná účast se projevuje při slavení liturgie: - pochopením a přijetím povolání k účasti na liturgické službě.⁶⁹

Kapitola XI. Verum ministerium liturgicum – Služby v liturgickém shromáždění

Souhra společenství, předsedajícího i jiných služebníků podtrhuje dialogickou dimenzi liturgie, v které se prolíná jednání Boží s odpovědí víry. To vše se děje ve společenství Ducha. Každý účastník liturgického dění dělá to, co mu přísluší. Co může

⁶⁵ Srov. Tamtéž, str. 61-62.

⁶⁶ Srov. KUNETKA, František. Slavnost našeho vykoupení. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 110 s. ISBN: 80-7192-184-X, str. 63.

⁶⁷ Srov. Tamtéž, str. 63-68.

⁶⁸ Srov. Tamtéž, str. 70-75.

⁶⁹ Srov. Tamtéž, str. 77-79.

konat služebník „nižší“, necht' nekoná „vyšší“. Druhy liturgických služeb: - služba celého shromáždění (dialogy, zpěv, naslouchání, postoje a gesta). Projevem činné účasti na liturgii je služba, která jedinci přísluší.⁷⁰

Kapitola XII. Ars celebrandi – Liturgie-slavnost vykoupěných

Člověk není jen pracující, ale také slavící. Schopnost slavit souvisí se základním postojem k životu (základní důvěrou ve smysl existence), těšit se ze světa a života. Smysl života je nám darován, je to zaslíbení Boží a slavením je umocňován, vnitřní náboj nevyvěrá z lidského úsilí. Pro slavení je třeba nadšení a spolupůsobení, aby člověk zakusil atmosféru slavení: být obdarován a obdarovat druhé. Slavení svátků odkrývá člověku následující rozměry: 1. Náboženský – rozvíjí vztah člověka k Bohu; 2. Sociální – podporuje vztahy mezi lidmi; 3. Kosmický – zviditelňuje účast celého stvoření na chvále Boží. Slavení není únikem ze všedních dnů, ale ukazuje „ne-všední“ rozměry skutečnosti a transcendentální rozměr.⁷¹

Liturgické slavení dává životu velikonoční dynamiku, proto musíme vidět projev jejího života, kterými jsou i hlásání a služba životu.⁷²

Kapitola XIII. Liturgie – Dílo Trojjediného Boha

Mystériion dějin spásy i mystériion jejich liturgické aktualizace jsou projevem suverénního, naprosto svobodného sdílení lásky trojjediného Boha.⁷³

Liturgie – má původ v Otci. V liturgii je Otec jako počátek a cíl dějin spásy zvěstován a chválen.⁷⁴

Kristus je Otcem ustanoven prostředníkem mezi Bohem a lidmi. Církev se k Otci obrací skrze Krista. Kristus je náš vynikající velekněz, v liturgii se stále odvoláváme na něho, je stále uprostřed nás.⁷⁵

Duch „osvobozuje“ velikonoční dílo syna z dějinné ohraničenosti. Duch rozdílí dar božského života od Otce skrze Syna v různých časových epochách. Připravuje srdce pro přijetí Krista, sám je Dopršitelem a tím, který naplňuje. Stále nově tvoří tajemné

⁷⁰ Srov. Tamtéž, str. 84-89.

⁷¹ Srov. KUNETKA, František. Slavnost našeho vykoupění. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 110 s. ISBN: 80-7192-184-X, str. 90-95.

⁷² Srov. Tamtéž, str. 95-98.

⁷³ Srov. Tamtéž, str. 100.

⁷⁴ Srov. Tamtéž, str. 100-101.

⁷⁵ Srov. Tamtéž, str. 102.

tělo Krista. Duch církev sjednocuje ve společenství a službě, silou evangelia ji omlazuje, obnovuje a přivádí k dokonalému sjednocení s jejím Snoubencem-Kristem.⁷⁶

Duch svatý je „duší“ naší modlitby, on sám se modlí za nás. Společenství církve se může obracet k Otci jen skrze Krista v Duchu a pravdě. Darem Ducha je uzavřen celý Boží čin spásy, který je v liturgii zpřítomněn a slaven. Duch posvěcuje dary chleba a vína, sjednocuje přijímající Kristovo tělo a krev, v nás se modlí a volá Abba-Otče. Působení všech tří osob Boží Trojice je projevem Boží lásky.⁷⁷

Liturgické slavení je předobrazem liturgie ve svatém městě Jeruzalémě, liturgie nebeské, v níž bude vzdávána chvála Trojjedinému Bohu „po všechny věky věků“.⁷⁸

5.1.2. Využitelnost publikace v katechezi s dospělými

Cílem autora publikace bylo pomoci studentům chápat účast na bohoslužbě jako možnost vrcholného projevu své víry, naděje a lásky. To předpokládá porozumět zdroji těchto postojů. Autor proto představil slavení mše svaté z pohledu Božího záměru (plánu spásy). Z katechetického hlediska se jedná o kerygmatický model výkladu. V katechezi s dospělými poskytuje tento přístup základní vhled do smyslu a významu slavení mše svaté v životě člověka; ukazuje také souvislost slavení liturgie s dějinami spásy. Umožňuje vysvětlit dospělým křesťanům skutečnost zpřítomnění velikonočních událostí při každém slavení mše svaté a naši účast na něm.

5.2. Paul De Clerc: Moudrost liturgie a jak ji rozumět

Kniha Moudrost liturgie a jak jí rozumět obsahuje 179 stran. Kniha je rozdělena do devíti kapitol, jimž předchází úvod. Součástí poslední kapitoly je závěr. Kniha je uzavřena částí nazvanou: „Místo závěru“ s uvedením odkazu: „Mé generaci a generacím následujícím“.

5.2.1. Stručné přestavení publikace

V prvním odstavci úvodu si autor klade několik otázek ve vztahu k pochopení liturgie, k smyslu opakování slov a pohybů a k její „moudrosti“. Úvodní pozdrav nám

⁷⁶ Srov. Tamtéž, str. 103-104.

⁷⁷ Srov. KUNETKA, František. Slavnost našeho vykoupení. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 110 s. ISBN: 80-7192-184-X, str. 105-107.

⁷⁸ Srov. Tamtéž, str. 108.

nabízí setkání s Kristem („Pán s vámi!“). Jak jinak se modlit, než nejprve vstoupit do Boží přítomnosti a naslouchat Bohu (sv. Pavel říká, že víra je ze slyšení). Křest a biřmování nelze opakovat, ale třetí svátost (eucharistie) ano, tzn., že uvádění do víry končí skutečností, která nekončí. Jsme neustále zváni k prohlubování víry.⁷⁹

Autor si klade za cíl, pojednat o moudrosti liturgie a jak ji porozumět. Liturgie je pro všechny, kdo se o ni zajímají, mají sympatie, jinak nás bude nudit. Liturgie je místem, kde se hlásá a oslavuje Boží spása, kde posloucháme blahoslavenství, abychom mohli porovnat svůj vlastní život. Liturgie hlásá, že beránek Boží snímá hříchy světa, které jsou před očima páčány, a prosí: „Daruj nám pokoj“.⁸⁰

Kapitola I. Je liturgie srozumitelná?⁸¹

Ptá se autor a připomíná vznik tzv. „Liturgického hnutí“ (19. a počátek 20. stol.) jehož cílem byla „aktivní účast“ na liturgii. Hnutí vycházelo ze skutečnosti, že kněz sloužil mši, věřící byli fyzicky přítomni, ale každý se věnoval své soukromé modlitbě např. růžence a z tohoto byli vytrženi četbou evangelia, protože se stálo a proměňováním, protože se klečelo a zvonily zvonky.

Účast podle liturgického hnutí nespočívá v osobní přítomnosti a v „modlitbě“ po svém, ale v uvědomělé, aktivní a duchovně užitečné účasti na liturgickém úkonu, aby tak byla činností celého shromáždění (není jen mši kněze) „k Boží slávě a k spáse světa“. Poslední koncil se zaměřil na církve a porozumění jejím tajemství.

V další části jsou uvedeny připomínky k liturgickému jazyku i k některým symbolům přestože mají evangelní původ. Liturgie je považována za překonanou, nemoderní, zastaralou (středověkou a klášterní). V návaznosti na tuto námitku si autor klade otázku: Jaké porozumění?

Musí být liturgie srozumitelná? Liturgie není především předmět, který je třeba pochopit, ale pramen dávající poznat smysl (jako u uměleckého díla), obdivovat ji, naslouchat, nechat vytrysknout cit. Smysl nejasnosti textů, neprůhlednosti ritů je pramenem schopným vydávat nečekaně nové. Tím je ukázána nezachytitelnost daru víry, který převyšuje výrazy a činy. Liturgie musí vyjadřovat tajemství, které slaví. Nemohou být překonány takové symboly, jako je křestní voda nebo eucharistická

⁷⁹ Srov. DE CLERC, Paul. Moudrost liturgie a jak ji porozumět. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. ISBN: 80-7192-453-9, str. 7-8.

⁸⁰ Srov. DE CLERC, Paul. Moudrost liturgie a jak ji porozumět. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. ISBN: 80-7192-453-9, str. 12-13.

⁸¹ Srov. Tamtéž, str. 16-27.

hostina. Pokud nejsou chápány, je příčina v tom, že se vytratil svět symbolů. Rozbor problémů skýtá dva závěry: nesnáze připisované liturgickému jazyku a ztráta smyslu pro symboliku.

Je potřeba pochopit, co je liturgie. Problém je vstoupit do liturgie z každodenních starostí. Nelze přehlížet rozdíl mezi obsahem a způsobem vyjádření. Cílem knihy je ukázat, že liturgie je činností globální, symbolickou, podobnou hře. Je třeba si lépe uvědomit tuto skutečnost a ne požadovat od liturgie něco, čemu není určena.

Není často modlitba „Otče náš“ naším nejsilnějším okamžikem, nevnímá při ní shromáždění opravdovou jednotu, v které se s důvěrou obrací ke svému Otci? Z toho vyplývá, aby se liturgie stala pramenem porozumění, je třeba rozvíjet očekávání a naděje křesťanů a celkový přístup k liturgii. Např. eucharistická modlitba je naprosto nepochopitelná pokud se od ní očekává slovo určené shromáždění, obrací se totiž k Bohu.

Kapitola II. Vnímání tělem a smysly⁸²

Naše mysl má odpovídat hlasu. Tato zásada vyjadřuje základní vlastnost liturgie. Přáním je, aby úkon vedl naši mysl a naše smýšlení naše nitro. Jde o pohyb z vnějšku dovnitř. Nejdříve konat pak rozumět. Můžeme tomu rozumět tak, že je potvrzena přednost praxe před teorií, konání před mluvením, tělesné aktivity před porozuměním. Toto vyjadřuje základní charakteristiku liturgie. Základní úkon liturgie není říkat, co děláme, ale dělat co říkáme. Nejde o to vzdát úsilí porozumět liturgii, ale uvědomit si jak působí. Je třeba uznat, že liturgie je především obřad, je spíše pramenem než předmětem k pochopení.

Pojem „obřad“ vyvolává v řadě současníků něco strnulého, mrtvého. Zaměňují ritus za ritualismus.

První charakteristikou obřadů je jejich opakování. Dalším rysem je jedinečnost a zvláštnost. Tak je tomu u každého obřadu, i v eucharistii, které se zúčastňujeme opakovaně, ale v daný okamžik jen jednou v životě.

Vnímání liturgie je u každého jedince jiné. I opakovaně stejný liturgický text u stejného účastníka nabývá jiného významu a nejsme schopni jej pochopit v plnosti. Důležitější než vše napoprvé pochopit je, vracet se. Nejlepší texty jsou ty, které vzbuzují

⁸² Srov. DE CLERC, Paul. Moudrost liturgie a jak jí rozumět. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. ISBN: 80-7192-453-9, str. 31-51.

zvědavost a touhu slyšet je znovu. Důležité je být bohoslužbě přítomen. Jediným vážným důvodem naší přítomnosti je pozvání Pánem. Iniciativu nemáme my, ale my jsme očekávání. Nesmíme zapomenout na to, že liturgie je úkonem všech věřících.

Liturgie není jen činností rozumovou, ale v podstatě činností celého těla. Díky své tělesnosti má své kořeny v kosmu, zařazuje se do prostoru a času. Při bohoslužbě používáme prvků kosmu (voda, oleje, plody země a lidské práce), k účasti na nejhlubším tajemství víry je třeba nastavit ruku, otevřít ústa, jíst a pít.

Liturgie nás též vede k určitým postojům (pohyby a přemístování). Nejdůstojnější a nejliturgičtější postoj je vzpřímené postavení, nohy na zemi, ale hlava zdvižena k nebi. Též další pohyby a přemístování mají svůj význam. Zvláště výrazné je přinášení darů, které má vést k pochopení jeho smyslu: proměnit shromáždění v „živou oběť ke chvále Boží slávy“.

Také zapojení lidských smyslů má svůj význam a uvědomění si, že ani ve světě znaků není nic bezvýznamného.

Liturgie je především úkonem, její pochopení není v první řadě záležitostí rozumovou, ale spíše tělesnou, liturgie je zdroj tělesného vnímání.

Kapitola III. Liturgický úkon a jeho teologický rozměr⁸³

Vzájemný vztah mezi liturgií a biblí lze považovat za výchozí bod vztahů mezi liturgií a teologií. Je třeba zdůrazňovat teologické důsledky liturgických úkonů. To, jak se modlíme, vyjadřuje naši víru. Zásada „lex orandi, lex credendi“ (zákon modlitby je zákonem víry) je jedním z rozměrů každé bohoslužby.

Liturgie existuje ve velké rozmanitosti, ale je jen jedna víra. V dějinách liturgie není inkulturace ničím novým, církve ji praktikovala už od svých počátků.

Proč má neděle ve slavení eucharistie přednost před čtvrtkem? Eucharistie je možná jedině tehdy, pokud byl Pán vzkříšen. Slavení v neděli usnadňuje porozumění mši, ukazuje, že je díkůvzdáním Bohu, že jde o památku smrti a vzkříšení Páně. Eucharistie je možná jen díky přítomnosti Vzkříšeného a právě on nás zve ke svému stolu. Tak zjišťujeme, že liturgie mluví bez jediného slova. Toto porozumění se nedostaví samo, je úkolem mystagogie (vstup do tajemství), je liturgickou katechezí.

⁸³ Srov. DE CLERC, Paul. Moudrost liturgie a jak jí rozumět. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. ISBN: 80-7192-453-9, str. 54-66.

Kapitola IV. Církevní charakter liturgie⁸⁴

Liturgické úkony jsou slavnostními projevy církve, ne jednotlivce, tedy úkony celého Kristova těla. Údů se však týkají podle stavů a činné účasti. Každá mše má povahu veřejnou a společenskou, požaduje se tedy, aby se obřady konaly s přítomností a aktivní účastí věřících (Konstituce o liturgii čl. 26, 27.). Liturgické úkony nejsou soukromými. Subjektem liturgie je církev. Liturgické modlitby jsou formulovány jako „My“ (shromážděná církev), kněz je její součástí, i když má jinou liturgickou roli než ostatní.

Orace vyslovená knězem je modlitbou církve, jejím plnohodnotným subjektem je shromáždění. Úvodem je výzva k modlitbě (Modleme se), následuje tichá modlitba celého shromáždění a hlasitá modlitba kněze, která všechny modlitby shrnuje a dává jim směr k Otci skrze Syna v Duchu. Tato modlitba je uzavřena společným „Amen“ (Staň se) celého shromáždění.

Stejně prvky nacházíme i v přímluvách (modlitbě věřících), v nichž shromáždění věřící konají poslání svého kněžství, prosí za všechny lidi.

Liturgie svou povahou dává přednost církvi shromážděné k bohoslužbě, všichni členové shromáždění jsou celebranty. Při bohoslužbě, ve vyznání víry, nejde o sebevyjádření, ale o zapojení všech do jedné víry církve. Toto vyznání, tento text je „symbol“ společné víry.

Kapitola V. Způsob chápání života⁸⁵

Liturgie je plná moudrosti. Ví a neskrývá to, že k životu patří narození i smrt, radost i smutek. Je třeba najít souhru mezi životem a liturgií. V liturgii je skryta netušená životní energie.

Proč by tu byla liturgie, kdyby nedodávala našemu bytí chuť a sílu dosáhnout plnosti? Srdce liturgie netvoří mše z osobních událostí (křest, svatba, pohřeb). Srdcem liturgie jsou shromáždění o nedělích a svátcích.

Neděle a Velikonoce a stejně tak i ostatní svátky Páně a jeho svatých přicházejí, aniž bychom o to žádali. Abychom začlenili liturgii do života a mohli z ní čerpat, je třeba zaujmout postoj náklonnosti a otevřenosti: rozhodnutím naslouchat; opřením se o druhé; vše, co jsme viděli a slyšeli, necháme proniknout do svého života.

⁸⁴ Srov. Tamtéž, str. 75-90.

⁸⁵ Srov. DE CLERC, PAUL. Moudrost liturgie a jak jí rozumět. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. ISBN: 80-7192-453-9, str. 92-106.

Liturgie je především činnost shromáždění, v kterém je zahrnuta i moje osobní modlitba zaměřená přímo na mé starosti a naděje. Liturgie nás vyzývá, abychom cítili s druhými.

Na bohoslužbu nejdeme z povinnosti, jdeme, že jsme pozváni, očekává nás Pán a členové společenství. Jdeme, abychom do našeho centra bytí zasadili kříž a vzkříšení.

Liturgie na nás pracuje, táhne nás dopředu a občas se životem svádí tuhý boj. Je připomenuto: křestní vyznání víry. Odpovědi „ano“, „věřím“ mají obrovskou životní váhu; Biřmování biskupem jako výraz společenství církevních obcí; špatný stav svátosti smíření vedle života zasaženého vinou a hříchem s potřebou milosrdenství a odpuštění; svátost nemocných hlásá, že nemocní jsou v Božích očích plnohodnotní a mají své místo ve shromáždění.

Liturgie zná hloubky lidského srdce a jeho neklid. Liturgický úkon je vždycky tvůrčím aktem, protože ve své jedinečnosti nikdy dříve neexistoval.

Kapitola VI. Liturgie a kultura⁸⁶

Liturgie vytváří kulturu, je neobyčejně bohatým zdrojem kultury, ale i zdrojem porozumění a osvojování si kultury.

Různá umělecká díla, ale také místa, kde se slavila a slaví liturgie, mají svou výpovědní hodnotu liturgickou a kulturní. Liturgie se takto prezentuje jako mocný nositel kultury, ale jejím hlavním cílem je vzdělání hlásáním Božího slova a vyzýváním ke změně života.

Liturgie není předpisem nebo zpravodajstvím, kterému je třeba hned porozumět. Liturgie postupně přivádí účastníky k pochopení tajemství víry a zve nás k pozvednutí srdce k díkůvzdání, k podání ruky při pozdravení pokoje a otevření se k přijímání. Bez přítomnosti na slavení liturgie, nelze pochopit, co to je mše.

Kapitola VII. Slavení Božího „dnes“⁸⁷

Všichni jsme si vědomi, že nejsme pány času, který je metaforou samého bytí. Přítomnost se stává každým okamžikem minulostí. Liturgie má k dispozici zvláštní možnosti, jak tomu čelit, má své uspořádání času, liturgický rok, v něm slaví Bohem dané dnes.

⁸⁶ Srov. DE CLERC, PAUL. Moudrost liturgie a jak jí rozumět. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. ISBN: 80-7192-453-9, str. 110-123.

⁸⁷ Srov. Tamtéž, str. 126-139.

Liturgii nezajímá minulost, neustále hlásá, že Bůh jedná v této době, dnes. Slavíme, abychom uskutečnili svou „současnost“ s Kristem. Liturgie slaví aktuálnost tajemství, staví nás do Božího dnes.

Liturgické zpřítomnění je ale možné jen díky minulosti, památce (Ježíšova slova při poslední večeři: „Toto konejte na mou památku.“). Liturgie slaví Boží dnes, udržuje živý vztah s minulostí, která má budoucnost, k níž nás liturgie otevírá. Liturgie je určena, aby nás vedla k obdivu Božího díla a díkůvzdání.

Kapitola VIII. Místa pro liturgické shromáždění⁸⁸

Pojednává se zde o významu kostela, chrámu v různých náboženstvích, že zpravidla nejsou místem shromažďování. Rozdíl je u židovské Synagogy. V křesťanství slovo „ekklésia“ označuje shromáždění i prostor pro shromažďování. V navazujících částech je přiblížena organizace prostoru, uspořádání a vybavení presbytáře a popis užití (oltář, ambon, předsednické místo), ale také poukazuje na jejich nesprávné využívání v liturgii. Dotýká se i problémů ozvučení a nabádá k citlivosti, aby nebránilo společenství uvědomit si sebe sama.

„Tváří k lidu“ nebo před Bohem? Kněz v průběhu liturgického slavení je obrácen k lidu, když k němu promlouvá v úvodním pozdravu, kázání apod. Ale při modlitbě se obrací k Bohu. Je tedy nutné rozlišovat liturgické funkce, řeč ke shromáždění od modlitby. Mezi knězem a shromážděním je obětní stůl. Bůh, k němuž se obracíme, je uprostřed nás, obětní dary jsou na oltáři a pozice kněze „tváří k lidu“ nabývá na síle při eucharistické modlitbě, Kristus je mezi námi. Smysl slov je jasný, modlitba spočívá v obrácení srdce k Bohu („Vzhůru srdce! – Máme je u Pána!“) bez ohledu na tělesnou pozici.⁸⁹

Kapitola IX. Jak prožívat liturgii?

Dosud byla autorem hájena moudrost liturgie. V této kapitole chce ukázat na souvislost liturgie s duchovním životem. Na druhé eucharistické modlitbě ukazuje, jak prožívat liturgii, jak si přisvojit její bohatství, jak se stát duchovní osobností čerpáním z liturgických pramenů a jak lze modlitbu liturgickou živit modlitbou osobní.⁹⁰

⁸⁸ Srov. DE CLERC, PAUL. Moudrost liturgie a jak jí rozumět. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. ISBN: 80-7192-453-9, s. 142-148.

⁸⁹ Srov. Tamtéž, s. 149-150.

⁹⁰ Srov. Tamtéž, str. 156.

Středem mše svaté je eucharistická modlitba. Dialog preface zajišťuje církevní rozměr modlitby a umožňuje přítomným prožívat liturgii a přisvojit si její bohatství.

Úvodní pozdrav „**Pán s vámi**“ vyslovený knězem, pojmenovává hlavní partnery (Pána a shromáždění) začínajícího úkonu a ozřejmuje, že Kristus je přítomen již nyní od prvního okamžiku shromáždění. V následující odpovědi „**I s tebou**“ chápe shromáždění kněze jako toho, kdo přijal Ducha svatého a je způsobilý uskutečnit modlitební úkon.⁹¹

Následující slova „**Vzhůru srdce**“ spojují kněze a shromáždění a vybízí k postoji vzkříšených s nohama na zemi, ale s hlavou k nebi. Odpověď „**Máme je u Pána**“ potvrzuje předchozí výzvu obrácení k Pánu, cíli modlitby a připomíná křest, odvrácení od zla a příklon k Bohu skrze Krista v Duchu a církvi. Toto obrácení zasahuje nejen náš rozum, ale i nitro.⁹²

Následující slova modlitby vyjadřují, proč jsme se shromáždili „**Vzdávejme díky Bohu, našemu Otci**“. Děkuvzdání je plné obrácení se k Bohu a jeho chválení za to, co sám je. Shromáždění svou odpovědí „**Je to důstojné a spravedlivé**“ vyjadřuje své odhodlání a připravenost přednést Bohu své děkuvzdání, které se stává centrem modlitby.⁹³

Po uvedeném dialogu potvrzujícím připravenost shromáždění k děkuvzdání, kněz jménem shromáždění pokračuje v modlitbě „**Vpravdě je důstojné a spravedlivé ... abychom ti vzdávali díky ...**“ a uvádí výčet skutků Kristových a končí „**skrze Krista našeho Pána**.“ Preface pokračuje hlásáním divů, které Bůh uskutečnil ve svém Synu. Závěr vyúsťuje ve zpěv andělů: „**A proto společně s anděly a se všemi svatými hlásáme tvou slávu a voláme ...**“.⁹⁴

„**Svatý, Svátý, Svátý Pán**“ volá nadšeně shromáždění po tom, co kněz uvedl důvody k Boží chvále. Jde o nejdůležitější zpěv celé mše, který je citací zpěvu „čtyř bytostí“ Zjevení. Tento zpěv je vrcholem duchovního postoje křesťana. Křesťané celého světa, celá církev se spojuje, aby uznala základní Boží vlastnost, Boží svatost „**Nebe i**

⁹¹ Srov. DE CLERC, Paul. Moudrost liturgie a jak jí rozumět. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. ISBN: 80-7192-453-9, str. 157.

⁹² Srov. Tamtéž, str. 158.

⁹³ Srov. Tamtéž, str. 158-159.

⁹⁴ Srov. Tamtéž, str. 160.

země jsou plny tvé slávy.“ Ke zpěvu „Sanktus“ ještě připojujeme: „**Požehnaný, jenž přichází ve jménu Páně.**“ Ten, kdo přichází, je Kristus.⁹⁵

„**Vpravdě jsi svatý Bože,**“ kněz pokračuje v modlitbě opakováním nejdůležitějších výrazů zpěvu, které se rozšiřují: „**jsi pramen všeho posvěcení**“ a přecházejí od chvály k prosebné modlitbě: „**Sešli rosu svého Ducha také na tyto dary a posvět' je.**“⁹⁶

Jmenováním Ducha svatého tato modlitba dostává trojiční rozměr a seznamuje nás s působením Ducha svatého v eucharistii. V modlitbě prosíme Boha, aby skrze Ducha svatého posvětil přinesené dary s cílem: „**at' se nám stanou tělem a krví našeho Pána, Ježíše Krista.**“ Tak se stáváme účastníky posvěcení darů a tím se nám nabízí vstup do tajemství Krista. Přítomnost konané modlitby přechází do minulosti vyprávěním zprávy, co se událo: „**když se vydával na smrt ... vzal při večeři chléb ...**“ Slavením této události v přítomnosti ji zpřítomňujeme a díky tomu se teď účastníme Kristovy smrti a zmrtvýchvstání. Jak máme vnímat tuto zprávu?⁹⁷

Kristus vědom si blízkosti své smrti, v jediném gestu lámání chleba, symbolu zlomení svého života vyjadřuje své sebe vydání do rukou Otce a ukazuje tak, kam až může jít láska k Bohu a vyzývá nás k účasti na tomto činu: „**Vezměte a jezte ... pijte.**“ Podílejte se na tom, čím procházím já, proti lidské zlobě a bezpráví nestavím pomstu, ale vzdávám se sám sebe. „Nikdo nemá větší lásku než ten, kdo za své přátele položí svůj život“ (Jan 15,13). Zpráva o Kristově oběti je středem modlitby, protože je nejzávažnějším důvodem k díkůvzdání. Eucharistickou modlitbou nelze projít netečně.⁹⁸

Vztah mezi Kristovým činem a naší účastí osvětlují následující věty: „**To konejte na mou památku. – Proto konáme památku ...**“ Připojujeme se k hlavní události Kristova života, k jeho smrti a zmrtvýchvstání a konáme to tak, že obětujeme Bohu chléb života (Jan 6) a kalich spásy (Ž 116,13). V této oběti jsme sami zahrnuti: „**Shlédni na oběť své církve (naši oběť): vždyť je to oběť tvého Syna ...**“ K nejdůležitějšímu tématu modlitby, vzdávání díků Bohu za skutky Kristova života, za to, že máme účast na tomto tajemství a že si nás zvolil, abychom mu v jeho přítomnosti

⁹⁵ Srov. Tamtéž, str. 161.

⁹⁶ Srov. DE CLERC, PAUL. Moudrost liturgie a jak jí rozumět. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. ISBN: 80-7192-453-9, str. 162.

⁹⁷ Srov. Tamtéž, str. 162-163.

⁹⁸ Srov. Tamtéž, str. 163-164.

sloužili: „... **vzdáváme díky... A v pokoře tě prosíme ...**“ Modlitba přechází v prosbu, aby Duchem posvěcené dary sloužili k našemu posvěcení, abychom se stali tím, co přijímáme. Vzývání Ducha svatého nám umožňuje chápat, že vytvoření společenství a přijímání jsou především plody Ducha lásky.⁹⁹

Nesení prosbou o seslání Ducha svatého přicházíme k přímluvným modlitbám, po připomenutí Božích divů, prosíme: „**Pamatuj, Bože ...**“, aby v nich dnes pokračoval pro nás. Svěřujeme mu naše starosti a modlitby. Prosíme za společenství církve, za zemřelé, za účastníky eucharistie, aby je vedla naděje na Království.¹⁰⁰

„**Tvoje je všechna čest a sláva, Bože ...**“ Tímto modlitba naplnila vše, co si předsevzala („Vzdávejme díky Bohu, našemu Pánu.“). V tuto chvíli jsou shromáždění blízko přijímání, stávají se v pravdě církvi a jsou připraveni společně říkat „Otče náš“, přijmout pokoj, předávat jej a přijmout eucharistii.¹⁰¹

Na otázku v závěru, zda může mít něco společného eucharistická modlitba a duchovní život, autor odpovídá, že eucharistická modlitba představuje všechny prvky duchovního života. Eucharistická modlitba nám zajišťuje začlenění do dějin spásy. Duch svatý nám dává život z Kristova tajemství k chválení Otce.¹⁰²

V úplném závěru knihy je uvedeno, že liturgie je činnost komunitní a zahrnuje celou bytost prostřednictvím smyslů. K liturgii je třeba přistupovat vstřícně se zájmem, s bdělou duší, s napojením na symbolickou energii, aby v nás mohla pracovat a rozvinout všechny možnosti naší bytosti.¹⁰³

5.2.2. Využití publikace v katechezi s dospělými

Cílem autora bylo upozornit na smysl liturgie. Vyloužit její moudrost a pomoci jak jí porozumět. Upozornit na úskalí, která nám brání v pochopení. Upozornit na to, že není důležité hned vše pochopit, ale důležité je vracet se.

Autor publikace nás upoutal svým pojednáním v II. kapitole o vnímání liturgie tělem a lidskými smysly, ale též nás upoutala část „Jak prožívat liturgii“ a v ní

⁹⁹ Srov. Tamtéž, str. 164-165.

¹⁰⁰ Srov. DE CLERC, PAUL. Moudrost liturgie a jak jí rozumět. 1. Vad. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. ISBN: 80-7192-453-9, str. 165.

¹⁰¹ Srov. Tamtéž, str. 165-166.

¹⁰² Srov. Tamtéž, str. 166.

¹⁰³ Srov. Tamtéž, str. 170.

mystagogický výklad eucharistické modlitby, na které je vysvětlen též vztah mezi osobní a eucharistickou modlitbou, která je středem mše svaté.

Výklad eucharistické modlitby vhodně navazuje na představení Božího záměru v publikaci Františka Kunetky. Pro katechezi je potřebné vyzdvihnout církevní charakter liturgie, o kterém autor Paul de Clerc pojednává ve IV. kapitole.

5.3. Klemens Richter: Liturgie a život

Knihy Liturgie a život (co bychom měli vědět o mši, o liturgickém roku a smyslu liturgie) obsahuje 184 stran textu včetně požadovaných údajů pro publikace. Text začíná úvodem a dále je rozdělen do třech hlavních dílů, které jsou ještě členěny do devatenácti pododílů a tyto pododíly se dále člení na sto čtrnáct částí výkladů dle autorem předkládaných otázek.

V úvodním textu je čtenář seznámen s tím, že liturgická reforma nejen splnila mnohá očekávání, ale vyvolala též mnoho otázek, obojí je správné, uvádí autor. Odpovědi na některé z těchto otázek na základě specifického rozhovoru pro časopis se staly základem této publikace.¹⁰⁴

5.3.1. Stručné představení obsahu publikace

V prvním díle nazvaném „Liturgie a život“ ukazuje autor souvislost liturgie se životem, poukazuje na liturgii jako na dialog mezi Bohem a člověkem. Upozorňuje na propojení víry se životem a službou bližnímu. Hovoří o nositelích liturgie, o úloze laiků a jejich činné účasti, o vztahu liturgie a duchovního života, o spiritualitě. Díl uzavírá zamyšlením nad prvky liturgické obnovy, nad srozumitelností rituálů, symbolů a gest, ale také nad ostatní tvořivostí (zpěv, hudba, tanec a společný pohyb, klečení, sezení, stání).¹⁰⁵

Druhý díl pod názvem „Některé otázky mešní liturgie“ nám umožňuje pohled na jednotlivé obřady, jak jdou za sebou. Otázky se týkají vnějšího významu, praktických věcí a občas i mystagogie.¹⁰⁶

Třetí díl je věnován otázkám církevního roku, tedy se přímo netýká slavení mše svaté, ale skýtá odpovědi na otázky, s kterými se často ve svém okolí setkáváme.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Srov. RICHTER, Klemens. Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1996, 184 s. ISBN: 80-7021-140-7, str. 13.

¹⁰⁵ Srov. Tamtéž, str. 17-54.

¹⁰⁶ Srov. Tamtéž, str. 57-125.

Kapitola I. Liturgie a život

Výklad začíná autorovým vysvětlením významu slova liturgie. Liturgie není především činností církevní obce, ale je spasitelným jednáním Božím v Ježíši Kristu slovem a znamením přinášejícími spásu. Člověk na toto jednání odpovídá díkem a chválou s Kristem skrze Ducha svatého. Liturgie je rozhovor Boha s člověkem. Je to uskutečňované zpřítomňování Nové smlouvy mezi Bohem a člověkem uskutečňované Božím lidem skrze Krista v Duchu svatém účinnými znamením v právoplatném uspořádání jako pokračování Kristova kněžství mezi jeho vyvýšením a druhým příchodem.¹⁰⁸

Jaké místo má tedy liturgie v životě církevní obce? Liturgie úzce souvisí se životem církve. Slavení eucharistie je zdrojem a vrcholem života církve. Slavení uskutečňuje vertikálu (člověk – Bůh) a zavazuje k horizontále (člověk – bližní – svět). Liturgie tedy není v rozporu s úkoly církve (učitelský, kněžský a pastýřský). Tyto úkoly se navzájem prostupují, ke slavení víry patří její zvěstování a konání. Z toho plyne, že i zvěstování a služba bližnímu je liturgií.¹⁰⁹

Mluvíme-li o liturgii, musíme hovořit o Velikonočním tajemství, které nám přibližuje spasitelné jednání Boží v Ježíši Kristu. Jeho utrpení a zmrtvýchvstání jsou pro nás ústřední zdroje spásy, z nichž dostáváme podíl při slavení liturgie. V liturgických úkonech je Kristus neustále přítomen ve své církvi.¹¹⁰

Ve svátostném dění v liturgii jde o souvislost mezi vírou v Krista a láskou k bližnímu. O vztah k Bohu stejně jako o starost o člověka a jeho svět, kdykoli jedno převládne, ztrácí se smysl bohoslužby.¹¹¹

Kdo všechno patří k nositelům liturgie? Ježíš Kristus je přítomen již v samotném shromáždění, které se schází v jeho jménu, v osobě sloužícího kněze, ve svém slově a podstatně a trvale pod eucharistickými způsoby. Kristova přítomnost není statická, jeho působení v liturgických úkonech je proces, je jednajícím prostředníkem mezi

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž, str. 129-183.

¹⁰⁸ Srov. RICHTER, Klemens. Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1996, 184 s. ISBN: 80-7021-140-7, str. 17-18.

¹⁰⁹ Srov. Tamtéž, str. 20-22.

¹¹⁰ Srov. Tamtéž, str. 22-23.

¹¹¹ Srov. Tamtéž, str. 23-25.

bohem a člověkem v linii sestupné (od Otce skrze Krista k nám), tak vzestupné (od nás skrze Krista k Otci). Důležitým nositelem všeho liturgického dění je Duch svatý. Je neviditelným nositelem liturgie, která je bez něj neuskutečnitelná.

Subjektem liturgie je církev jako celý lid Boží a jako královské kněžstvo. Určité liturgické úkony mohou vykonávat jen nositelé úřadu jak v roli Kristově před lidem, tak zástupně za věřící před Bohem. Přesto nositelem liturgie je celé shromáždění obce včetně laiků.¹¹²

Laici konají skutečnou liturgickou službu jako přísluhující, lektoři, komentátoři, zpěváci. Pokřtění a biřmovaní se tak podílí na kněžství Kristově, které pokřtění vyjadřují přijímáním svátostí, zejména účastí na eucharistii. Tak se stávají nositeli liturgie všichni věřící.¹¹³

Pro uplatnění všech věřících v liturgii platí programové heslo Pia X. „činná účast“. Toto téma je tak významné, že je jedním z principů koncilové nauky a reformy. V rámci této aktivní činnosti je důležité získat lid pro recitování, odpovídání, zpěv, ale jde i o správné chování, gesta, držení těla a předpokládá se i národní jazyk.¹¹⁴

Svatými znameními se v liturgii zpřítomňuje a působí obsah víry a teologie a tajemství spásy pronikající celými dějinami lidstva (zákon modlitby je zákonem víry). Úkolem liturgie je, aby spasitelné jednání Ježíše Krista žilo dál. Od prvních křesťanských staletí je liturgie považována za vynikající svědectví apoštolské tradice. Ze všech projevů liturgie musí shromáždění poznat, že spásou světa je Ježíšem dosvědčený Bůh. Správné liturgické slavení víru vyjadřuje, živí a posiluje. Liturgie je svědectvím apoštolské tradice.¹¹⁵

S liturgií úzce souvisí spiritualita, duchovní život křesťana, jeho zbožnost, ale ne pouze vnitřní a citový postoj, ale jeho celý život určovaný základními úkoly církve. Liturgická zbožnost je odpovědí na Boží slovo a dílo Boží spásy ve službě světu a člověku, je apoštolátem. Duchovní život se tedy nekryje s účastí na liturgii. Liturgie a spiritualita se od sebe nedá oddělovat. Mimoliturgická spiritualita, modlitba

¹¹² Srov. RICHTER, Klemens. Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1996, 84 s. ISBN: 80-7021-140-7, str. 26-28.

¹¹³ Srov. Tamtéž, str. 29-31.

¹¹⁴ Srov. Tamtéž, str. 33.

¹¹⁵ Srov. Tamtéž, str. 34-35.

jednotlivce se s liturgií vzájemně doplňují. Podobně můžeme nahlížet na lidovou zbožnost, která vede k liturgii a nepřekrývá ji, ale je do ní začleněna. Správně slavená a chápaná liturgie je středem duchovního – křesťanského života, ale i zdrojem pro službu člověku.¹¹⁶

Liturgické konání, které je setkáním s Bohem, je myslitelné jen skrze znamení. Dnešní člověk je více skoupý na znamení, přesto ne zcela znamení vymizela (medaile za vítězství apod.). K vyjádření víry slouží rituály, symboly a gesta. Znamení nenahrazují víru a bez ní jsou neúčinná.¹¹⁷

Podstatným prvkem liturgie je také radost: „Ze srdce ať se radují, kdo hledají Hospodina“ (Ž 105,3). Ani smuteční bohoslužba není jen pláčem, ale děje se s vědomím vzkříšení, které vede k radosti.¹¹⁸

Kapitola II. Některé otázky mešní liturgie

Tento díl nám skýtá pohled na jednotlivé obřady, jak jdou za sebou. Otázky, které jsou kladeny, se týkají vnějšího významu, praktických věcí a občas i mystagogie.

Autor uvádí, že struktura mešní liturgie se popisuje dříve neobvyklým způsobem. Kristus je předně přítomen v samotném shromáždění („Kde jsou dva nebo tři shromáždění v mém jménu, tam jsem já uprostřed nich.“ – Mt 18,20) a teprve pak v osobě sloužícího kněze, potom ve svém slově. Podstatně a trvale je Kristus přítomen pod eucharistickými způsoby. Kristus působí mezi Bohem a člověkem dynamicky. Liturgie je jednáním (procesem).

Nositelem bohoslužby jsou všichni shromáždění. Pod vedením kněze se s plným vědomím a činně podílejí na liturgii. Pověření k tomu mají ze křtu a biřmování (královské kněžstvo - 1Pt 2,9). Zakořeněný názor, že hlavním liturgem je jen kněz, nikdy neodpovídal skutečnosti.¹¹⁹

Jak se při mši chovat? Je třeba se chovat tak, jak je určeno, aby to odpovídalo národním zvyklostem a vystihovalo to smysl a charakter jednotlivých částí liturgie. Jde o různé postoje (stání, sezení, klečení), kterými je vyjadřován určitý vztah k Bohu.¹²⁰

¹¹⁶ Srov. RICHTER, Klemens. Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1996, 184 s. ISBN: 80-7021-140-7, str. 35-36.

¹¹⁷ Srov. Tamtéž, str. 46-47.

¹¹⁸ Srov. Tamtéž, str. 49-50.

¹¹⁹ Srov. Tamtéž, str. 58-59.

¹²⁰ Srov. Tamtéž, str. 63-65.

Úkolem zahájení mše¹²¹ je vytvoření společenství, příprava ke slyšení Božího slova a slavení eucharistie. Zřetelné musí být tři fáze: - shromáždění obce kolem Krista a s ním předstoupení před Otce; - celebrant se ujímá předsednictví a reprezentuje liturgické shromáždění; - kněz vyslovuje je jménu Kristově, oč v této slavnosti jde.

V zahájení lze rozlišit šest hlavních prvků: vstupní zpěv (antifona) – pozdravení oltáře a obce - všeobecné vyznání hříchů – Kyrie – Gloria – denní vstupní modlitba.

Vstupní antifona spojuje při zahájení bohoslužby shromážděné do společenství pro slavení eucharistie. Tato antifona může být nahrazena zpěvem nebo hrou na varhany.

Pozdravením oltáře, který je symbolem, je prokázaná úcta Kristu. Obec je pozdravena biblicky laděným oslovením, aby si věřící uvědomili, že v jejich shromáždění je přítomen Pán.

Smyslem všeobecného vyznání hříchů je uvědomění, že jsme lidé hříšní, kteří potřebují Boží smilování a odpuštění od bratří.

Kyrie je holdem shromáždění Kristu bez vedoucího podílu kněze, proto je vhodné střídání sboru (zpěváka) se zbytkem shromáždění.

Proč se Gloria zpívá tak zřídka? Gloria je hymnus obce věřících, neměl by jej začínat kněz. Od liturgické reformy se používá při slavnostních příležitostech, proto by se neměl recitovat, ale zpívat.

Vstupní modlitba následuje po Gloria, v ní předsedající kněz shrne modlitby shromážděných, které v duchu přednesli po výzvě „modleme se“ ve chvílce mlčení, a uvědomili si, že stojí před Boží tváří.

Místem pro hlavní části bohoslužby slova¹²² je ambon a pro vyjádření jednoty Božího slova by měl být jen jeden.

Měla by se číst dvě nebo tři biblická čtení a neměly by chybět texty Starého zákona, aby byla zdůrazněna jednota obojího zákona.

Před evangeliem by mělo celé shromáždění zpívat „aleluja“. Toto volání se obrací k Pánu přítomnému v evangeliu a má úzkou souvislost s poslední večeří a s jeho utrpením a smrtí, tedy s Velikonocemi. V očekávání evangelia přítomní stojí.

Po evangeliu následuje kázání „Homilie“, která je nezbytná k posílení křesťanského života, kterou lze vynechat jen z vážných důvodů.

¹²¹ Srov. RICHTER, Klemens. Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1996, 184 s. ISBN: 80-7021-140-7, str. 71-78.

¹²² Srov. Tamtéž, str. 80-85.

Přímluvy, které následují, měly vždy velký význam, byly modlitbou pokřtěných na základě jejich všeobecného kněžství. Jsou modlitbou přímluvnou svěřenou lidu, ne předsedajícimu, tedy nemůže jít o zdánlivou účast laiků. Přímluvy patří do každé mše.

Dění se přesouvá od ambonu a kněžského sedadla k oltáři. Příprava darů je počátkem eucharistické oběti.¹²³ Co se děje při přípravě darů? Přinášením darů, chleba a vína je zvýrazněna aktivní účast shromážděných. Sbírkou je výrazem vůle věřících k oběti. Omývání rukou kněze po přijetí darů vyjadřuje touhu po vnitřním očištění.

Je mše „naší obětí“? Při každé eucharistii přináší Kristus skutečnou oběť, v níž jsou zahrnuti i věřící jako údy jeho těla. Místem zpřítomnění Kristovy oběti je hostina s eucharistickou modlitbou a přijímáním.

Eucharistická modlitba¹²⁴ je modlitbou díkůvzdání a posvěcení, je středem a vrcholem celé slavnosti (VPŘM 54). Eucharistickou modlitbu přednáší kněz hlasitě a srozumitelně, je to modlitba celého shromáždění. Její důležitost si žádá, aby ji všichni s úctou naslouchali a určenými aklamacemi se na ní podíleli. Eucharistická modlitba je vždy modlitbou k Otci. Vrcholnými prvky eucharistické modlitby je dík a chvála. Slavnostním provoláním slávy Boží je závěrečná část, doxologie, která je věřícími potvrzena slovem: „Amen“.

Přijímání eucharistie¹²⁵ předchází modlitba „Otče náš ...“, na kterou navazuje embolismus („Vysvobod' nás ode všeho zlého, Bože, ...“), který byl reformou očištěn o přídavky a obohacen o eschatologickou prosbu („... s nadějí očekáváme požehnaný příchod našeho Spasitele Ježíše Krista“). Na tento embolismus reaguje shromáždění společnou aklamací („Neboť tvé je království i moc i sláva navěky“).

Následuje kněžská modlitba a výzva věřících k pozdravení pokoje. Tento pozdrav by měl připomenout, že slavení eucharistie není jen vztahem k Bohu, ale i k ostatním členům obce.

¹²³ Srov. RICHTER, Klemens. Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1996, 184 s. ISBN: 80-7021-140-7, str. 86-88.

¹²⁴ Srov. Tamtéž, str. 89-94.

¹²⁵ Srov. Tamtéž, str. 99-114.

Další přípravný úkon je lámání chleba, který je též symbolem Kristovy oběti a míšení chleba a vína. Lámání chleba provází zpěv: „Beránku Boží ...“ s myšlenkami na všechny spasitelné události.

Po tomto zpěvu kněz ukazuje eucharistický chléb a slovy Jana Křtitele zve k přijímání. V odpovědi zaznívá slova setníkova z Kafarnaa plné pokory a důvěry a příkladné víry „... řekni jen slovo ...“.

Následuje vlastní přijímání eucharistie, nejdříve přijímá kněz, a pak je rozdávána členům společenství.

Během přijímání se může i nemusí zpívat, ale po skončení podávání by měla nastat přiměřená chvíle ticha. Po této chvíli ticha shrne předsedající závěrečnou modlitbou všechny modlitby, které byly v duchu proneseny o účinky eucharistie pro život. Na důkaz souhlasu s touto modlitbou odpoví shromáždění své „Ano“.

Závěr mše¹²⁶ je nejcitlivější chvíle rozchodu, jako u každého shromáždění, k němuž patří ohlédnutí – shrnutí prožité liturgie, výhled – od bohoslužby do běžného života, vyhlášení konce – nelze se rozcházet, jak koho napadne, rozloučení – připomenutí trvalého spojení ve jménu Ježíše Krista.

Závěrečná část bohoslužby před požehnáním obsahuje potřebná oznámení, shrnutí motivu slavené liturgie s poukázáním na souvislost s běžným životem. Následuje pozdrav předsedajícího „Pán s vámi!“, stručná odpověď shromáždění „Amen“, požehnání a ukončení bohoslužby výzvou: „Jděte ve jménu Páně“ a odpovědí věřících „Bohu díky.“ Následující odchod předsedajícího s asistencí obsahuje obdobné prvky jako při příchodu. Kněz políbí oltář a všichni se na znamení úcty ukloní a odchází.

Závěrečná část druhého oddílu obsahuje odpovědi na jiné důležité otázky¹²⁷ typu:

Je mše v malém společenství něčím zvláštním?

Jak je to se vztahem mládeže k bohoslužbě?

Proč koncelebrace?

Kolik „stojí“ jedna mše?

Myslíme i na druhý příchod Kristův?

¹²⁶ Srov. RICHTER, Klemens. Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1996, 184 s. ISBN: 80-7021-140-7, str. 115.

¹²⁷ Srov. Tamtéž, str. 118-125.

Kapitola III. Některé otázky církevního roku¹²⁸

Tento třetí díl věnuje autor otázkám církevního roku, které rozdělil do šesti pododdílů: Svátky a církevní rok; Advent a Vánoce; Liturgické mezidobí; Půst a Velikonoce; Svátky Páně a památky svatých; Jiné důležité otázky.

V těchto pododdílech stejnou formou, předložených otázek jako v předchozích dílech, předává čtenáři potřebné informace, které se netýkají jen přímo průběhu liturgie. Jsou to otázky, s kterými se často setkáváme ve svém okolí. Někdy je klademe sami sobě. Je dobré znát na ně odpověď pro sebe i pro své okolí, umět na ně odpovědět. V tomto směru nám uvedené odpovědi slouží pro rozšíření znalostí o nás, o životě církve, ale i jako odpovědi na otázky, s kterými se setkáváme ze strany svých „nevěřících“ spoluobčanů (např. Co mají společného s liturgií svatý Martin, adventní věnec, svatý Mikuláš a různé vánoční zvyky? Kdy se vlastně mají slavit Velikonoce? Souvisejí velikonoční vajíčka a velikonoční zajíc vůbec nějak s křesťanstvím? Patří lidové zvyky k liturgickému roku?).

5.3.2. Využití publikace v katechezi s dospělými

Publikace upoutala naši pozornost svou formou zpracování. Autor srozumitelným, čtivým způsobem odpovídá na kladené otázky, které jsou otázkami naší současnosti.

Tuto knihu, pro její zpracování z rozhovorů určených pro časopis, formou přístupnou veřejnosti, o liturgii a jejím vztahu k životu, o mši a o církevním roku považujeme za vhodnou pro katechezi zaměřenou antropologicky. Zvláště díl druhý zaměřený v otázkách a odpovědích na jednotlivé části mešní liturgie by mohl přispět k prohloubení vztahu věřících k slavení mše svaté a uspokojit jejich otázky po smyslu jednotlivých částí mše svaté a naší aktivní účasti v nich.

¹²⁸ Srov. RICHTER, Klemens. Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1996, 184 s. ISBN: 80-7021-140-7, str. 129-183.

6. Návrh osnovy pro cyklus katechezí „Výklad mše svaté pro farní společenství“ s dospělými ve farnosti

Úvod k cyklu katechezí:

Předchozím přípravným krokem naší práce pro návrh katechezí pro farní společenství byl výběr pomůcek z dostupných publikací a jejich hodnocení použitelnosti pro zamýšlený návrh katechezí.

V této poslední části práce předkládáme vlastní návrh osnovy katechezí dle vybraných pomůcek, charakterizovaných v páté části, pro farní společenství věřících, které jsme představili ve třetí kapitole.

Cílem cyklu katechezí je nabídnout členům farního společenství, ale i společenství jako celku prohloubení porozumění slavení mše svaté a vlastní činné účasti na něm. Předložit, co se myslí činnou účastí na mši svaté, že to není jen účast, přítomnost, ale že se jedná o aktivní zapojení službou, zpěvem, odpověďmi a chápáním děje, toho, co slyší, toho, co vidí a toho, co dělá, ale i toho, co je ukryto lidským smyslem. Na stavu ducha, zbožnosti a víry.

K naplnění uvedeného cíle bude zpracována osnova, která vychází ze zaměření vybraných publikací, které budou použity k výkladu při katechezi a byly představeny v páté kapitole.

Po stránce metodické budeme kombinovat uvedený výklad s motivačními aktivitami, diskusí k výkladu, možností kladení otázek, sdílení zkušeností ve víře, společnou modlitbu a zpěv.

Závěrečná část bude věnována přípravě a realizaci slavení společné mše svaté. Účastníci budou rozděleni do několika skupin a každá skupina zajistí nějakou část přípravy na slavení mše svaté, které se následně aktivně zúčastní zapojením do slavení eucharistie.

Předpokládáme, že cyklus katechezí bude tomuto společenství nabídnut v rozsahu šesti setkání.

První setkání: Uvedení do slavení mše svaté

Cíl: Seznámit účastníky setkání se základními pojmy, které se vztahují ke slavení mše svaté. Uvést je do tajemství liturgie - slavení Božího činu spásy a přiblížit skutečnost účasti každého přítomného jako údu Kristova těla, církve.

Pomůcky: publikace Slavnost našeho vykoupení (F. Kunetka), publikace Liturgie a život (K. Richter), publikace Moudrost liturgie a jak jí rozumět (P. De Clerk), dotazník, psací potřeby, zpěvník.

Zahájení společnou modlitbou.

1. Motivační aktivita – např. malý dotazník k zamyšlení nad osobním vztahem a prožíváním liturgie.

2. Výklad slova liturgie. Přiblížení smyslu liturgie na základě Božího plánu spásy. Souvislost liturgie s Velikonočním tajemstvím, vírou v Krista a láskou k bližnímu (podle F. Kunetky).

Slovo liturgie pochází z řečtiny, znamenalo veřejnou službu pro lid či stát. V Novém zákoně označuje bohoslužbu, všechna bohoslužebná shromáždění, při nichž Kristus skrze Ducha svatého nabízí věřícím účast na svém velikonočním tajemství. Tedy bohoslužba je především spasitelné jednání Boží vůči nám. Člověk odpovídá na toto Boží volání díkem a chválou Otci spolu s Kristem a skrze něho v Duchu svatém. Liturgii lze takto chápat jako dialog mezi Bohem a člověkem, a to vždy od Boha k člověku jako v celých dějinách spásy, Bůh svůj lid volá a ten mu odpovídá (Richter).

3. Význam pojmu „činná účast“. Tento pojem vyjadřuje skutečnost, že každý má při liturgii být aktivní, něco konat, i když při liturgii jedná shromáždění jako celek. Vydeme-li z řeckého slova koinónia (společenství, účast) dojdeme k původnímu výkladu účastenství, a to na darech spásy od Boha. Svatý Pavel tímto pojmem vyjadřuje spojení křesťana s Kristem a věřících mezi sebou. Účastenství s Kristem činí křesťana účastným na Kristově velikonočním tajemství (utrpení, smrti a zmrtvýchvstání). Účastenství s Kristem je nosným prvkem účastenství mezi věřícími.

Účast na liturgických úkonech je účastí darovanou. Je to Boží čin v Kristu, je to vylití Ducha, které umožňuje společenství. Ve křtu jsme se stali kněžským lidem, z něhož plyne účast věřících na liturgických úkonech, tedy na slavení Božího plánu spásy v liturgii, na slavení Kristova velikonočního tajemství.

Liturgické úkony nejsou projevy jednotlivce, ale slavnostní projevy církve, tedy Kristova těla a jednotlivých údů se týkají podle stavů a činné účasti. Subjektem liturgie je církev (My) a takto jsou formulovány i liturgické modlitby. Kněz je součástí „My“, i když má jinou liturgickou roli než ostatní.

4. Vyhodnocení motivační aktivity (dotazníku). Diskuse k místu a významu liturgie v životě farnosti.

5. Modlitba díky a chval za dar liturgie.

Druhé setkání: Eucharistická modlitba – srdce bohoslužby

Cíl: Objasnit vnitřní účast věřících na eucharistické modlitbě v návaznosti na její úvodní pozdrav. Uvést přítomné do tajemství eucharistické modlitby na základě výkladu jejich jednotlivých částí.

Pomůcky: publikace Moudrost liturgie Paula De Clerca, nakopírované texty liturgických modliteb, psací potřeby, zpěvník.

Zahájení společnou modlitbou.

1. Ve druhém setkání navážeme na Velikonoční tajemství zpřítomněné ve mši svaté a zaměříme se na „srdce“ mše svaté, tj. na eucharistickou modlitbu, jak ji představuje Paul De Clerc. Zdůrazníme vnitřní účast věřících na jejím průběhu – účast na zpřítomňovaných velikonočních událostech. Můžeme také představit souvislost mezi slovy eucharistické modlitby, gesty a znameními, které koná kněz a mezi našimi postoji (podle P. De Clerca a K. Richtera).

- Dialog preface zajišťuje církevní rozměr modlitby a umožňuje přítomným prožívat liturgii a přisvojit si její bohatství. Úvodní pozdrav „Pán s vámi“ odkazuje na Pána a shromáždění. Dává jasně najevo, že je přítomen od prvního okamžiku. Odpověď věřících „I s tebou“ vyjadřuje pochopení lidu, že kněz přijal Ducha svatého a je způsobilý uskutečnit modlitební úkon. „Vzhůru srdce“, „Máme je u Pána“, uvedená výzva a odpověď, vyzývá a potvrzuje obrácení k Pánu, cíli modlitby, připomíná křest, odvrácení od zla a příklon k Bohu skrze Krista v Duchu a církvi. Toto obrácení zasahuje náš rozum i nitro. Následující slova „Vzdávejme díky Bohu, našemu Otci“ s odpovědí „Je to důstojné a spravedlivé“ vyjadřují, že jsme se sešli k díkůvzdání a chválení Boha za to, co sám je. Díkůvzdání je středem modlitby.

- Kněz pokračuje jménem celého shromáždění ve výčtu Kristových skutků. Tuto část uzavírá slovy „skrze Krista našeho Pána“. Dále hlásáním divů, které Bůh uskutečnil ve svém Synu. Tato část vyústí ve společný zpěv andělů, všech svatých a shromáždění „Svatý, Svatý, Svatý Pán“. Tento zpěv je nejdůležitějším zpěvem celé

mše svaté a je vrcholem duchovního postoje křesťana, uznáním Boží svatosti. Modlitba pokračuje v chválách a postupně přechází k modlitbě prosebné.

- „Sešli rosu svého Ducha také na tyto dary a posvěť je“, tímto jmenováním Ducha svatého dostává modlitba trojiční rozměr a poukazuje na jeho působení v eucharistii. Prosíme Boha ať se nám působením Ducha přinesené dary „stanou tělem a krví našeho Pana, Ježíše Krista.“ Tak se stáváme účastníky posvěcení darů a tím vstupujeme do tajemství Krista. Přítomnost konané modlitby přechází do minulosti vyprávěním zprávy, co se událo:

- „když se vydával na smrt ... vzal při večeři chléb ...“ Slavením této události v přítomném okamžiku ji zpřítomňujeme a díky tomu jsme účastníky Kristovy smrti a zmrtvýchvstání.

- „Vezměte a jezte ... pijte.“ Kristus vědom si blízkosti své smrti, v jediném gestu lámání chleba, symbolu zlomení svého života vyjadřuje své sebe vydání do rukou Otce a ukazuje tak, kam až může jít láska k Bohu a vyzývá nás k účasti na tomto činu. Zpráva o Kristově oběti je středem modlitby, je nejzávažnějším důvodem k díkůvzdání.

- „To konejte na mou památku. – Proto konáme památku ...“ Tyto věty osvětlují vztah mezi Kristovým činem a naší účastí. Připojujeme se k hlavní události Kristova života, k jeho smrti a zmrtvýchvstání a konáme to tak, že obětujeme Bohu „chléb života“ a „kalich spásy“ (Ž 116,13).

„Shlédni na oběť své církve (naši oběť, jsme v ní zahrnuti), vždyť je to oběť tvého Syna ...“

K nejdůležitějšímu tématu modlitby, vzdávání díky Bohu za skutky Kristova života, za to, že máme účast na tomto tajemství a že si nás zvolil, abychom mu v jeho přítomnosti sloužili: „... vzdáváme díky ... A v pokoře tě prosíme ...“ Zde modlitba přechází v prosbu, aby Duchem posvěcené dary sloužily k našemu posvěcení, abychom se stali tím, co přijímáme. Vyzývání Ducha svatého nám umožňuje chápat, že vytvoření společenství a přijímání jsou plody Ducha lásky.

Nesení prosbou o seslání Ducha svatého přicházíme k přímluvným modlitbám. Po připomenutí Božích divů, prosíme: „Pamatuj, Bože ...“, aby v nich dnes pokračoval pro nás. Svěřujeme mu naše starosti a modlitby. Prosíme za společenství církve, za zemřelé, za účastníky eucharistie, aby je vedla naděje na Království.

„Tvoje je všechna čest a sláva, Bože ...“ Tímto modlitba naplnila vše, co si předsevzala na začátku („Vzdávejme díky Bohu, našemu Pánu.“).

V tuto chvíli jsou shromáždění blízko přijímání, stávají se vpravdě církví a jsou připraveni společně se modlit k Otci: „Otče náš ...“, přijmout pokoj, předávat jej a přijmout eucharistii.

Neexistuje, vedle křtu, hlubší vstup do tajemství Krista než v eucharistické modlitbě, nelze jí projít netečně.

2. Po výkladu rozdáme účastníkům katecheze nakopírované texty eucharistických modliteb a společně se seznamujeme s jejich obsahem a významem. Dáme prostor otázkám účastníků.

3. Na uvedený výklad a diskuzi by bylo dobré navázat návštěvou kostela, prohlédnutím si liturgických předmětů a knih, ukázkou gest a postojů v souvislosti s eucharistickou modlitbou, případně reagovat na otázky účastníků apod.

4. Setkání uzavřít modlitbou nebo vhodnou písní.

Třetí setkání: Základní struktura mše svaté podle liturgických míst (sedes, ambon, oltář)

Cíl: Seznámit s významem oddělení jednotlivých liturgických míst a jejich význam k pochopení základní struktury mše svaté.

Pomůcky: publikace Moudrost liturgie (P. De Clerc), publikace Liturgie a život (K. Richter), Slavnost našeho vykoupení (F. Kunetka), psací potřeby, zpěvník.

Zahájení společnou modlitbou

1. Motivační aktivita: kresba plánu kostela s vyznačením nejdůležitějších míst (ve skupinách).

2. Význam jednotlivých míst a jejich souvislost s uspořádáním liturgie mše svaté:

- Sedes (sedadlo pro předsedajícího kněze): je umístěno v presbytáři v blízkosti obětního stolu a má naznačovat, že úkolem kněze, který na něm sedí, je předsedat shromáždění a řídit bohoslužbu. Toto místo zaujímá při vstupních obřadech, při naslouchání Božímu slovu při čtení nebo kázání (pokud nečte nebo nekáže), při mlčení a rozjímání, při přímlovách věřících. Toto místo opouští a přistupuje k oltáři po přinesení darů k oběti. Po přijímání se kněz k tomuto sedadlu vrací zpět k závěru mše svaté.

- Ambon: místo, místo určené k hlásání Božího slova. Je umístěn v presbytáři v blízkosti oltáře, aby byla naznačena důstojnost Božího slova a úzká souvislost mezi

slovem a eucharistií, v nichž je Kristus přítomen. Toto místo je situováno čelem k shromáždění, aby z toho vyplývalo, že slovo přichází k shromážděnému věřícímu lidu (víra je z hlásání). Je vyhrazeno k přednášení čtení, žalmu, velikonočního chvalozpěvu (Exultet), přednášení homilie a přímluv (modlitby věřících).

- Oltář (obětní stůl): je umístěn také v presbytáři. Je na něm sloužena eucharistická oběť a shromažďují se kolem něho věřící. Při mši svaté je na něm přítomen Ježíš Kristus pod způsobou chleba a vína. Obětní stůl je symbolem Krista, proto je mu prokazována náležitá úcta při příchodu kněze, který jej políbí, stejně tak i jáhen.

3. Jednotící myšlenka – působení Ducha svatého, sjednocování shromáždění, vrchol jeho jednání v eucharistické modlitbě a závěrečné rozeslání. Obětní charakter mše svaté spočívá ve slavení „památky“, ale ne v pravém slova smyslu lidsky chápaném, ale je zpřítomněním vykupitelské oběti Krista, slavení velikonočních tajemství. Kristus založil církev proto, aby jeho oběť v slavení liturgie byla neustále zpřítomňována. Věřící, přítomný na slavení liturgie zakouší pneumatickou přítomnost událostí spásy, protože liturgie je slavena v Duchu svatém. Duch svatý je nositelem všeho liturgického dění, v něm je uskutečňováno tajemství spásy i naše modlitby. Duch svatý patří mezi neviditelné nositele liturgie, která je uskutečnitelná jen v Duchu Božím. Liturgie je slavení, ve kterém je Kristem naplněný Boží plán spásy v síle Ducha svatého zpřítomňován. Duch svatý je „živou pamětí církve“ a on připomíná shromážděným v liturgii smysl událostí spásy, duchovní chápání Božího slova a naléhá na odpověď víry. Neboť ani „Abba, Otče“ a „Ježíš je Pán“ nemůžeme říci, leda v Duchu svatém (Ř 8,15; 1K 12,3). Součinnost Ducha a církve se projevuje v tom, že Duch působí Ježíšovu oslavenou přítomnost v liturgii konané církví a Kristus sám je v této liturgii jednajícím (personálně-dynamický charakter). Na začátku bohoslužby kněz svým pozdravem probudí ve shromáždění vědomí přítomnosti Pána, neboť Ježíš sám se zavázal přítomností: „Kde jsou dva nebo tři shromážděni ve jménu mém, tam jsem já uprostřed nich“. Kristus je jediným liturgem, avšak liturgie se děje pod smysly vnímatelnými znameními. Tato Kristova služba je „zviditelněna“ symbolicky v osobě předsedajícího, který jedná in persona Christi capitis (v osobě Krista jako hlavy církve).

Již jsme zmínili, že Duch je „živou pamětí církve“ umožňuje zpřítomnění Kristova díla, je posledním činitelem, který působí v sestupné linii Boha k lidu („On pro nás lidi a pro naši spásu sestoupil z nebe“). Proto v eucharistické modlitbě přecházíme

od chval k prosebné modlitbě o seslání Ducha svatého, aby posvětil přinesené dary chleba a vína, aby se staly tělem a krví našeho Pána Ježíše Krista, aby tyto posvěcené dary sloužily k našemu posvěcení a jejich přijímáním, abychom se stali tím, co přijímáme, tedy abychom se i my proměnili ve vztahu k Bohu, ale i mezi sebou navzájem. Tím chápeme, že vytvoření společenství a přijímání jsou především plody Ducha lásky. Téhož Ducha, který působil v dějinách spásy a působí i jejich zpřítomnění ve slavení liturgie.

V závěru bohoslužby jsou shromáždění věřící propuštěni, aby se každý vrátil do svého občanského prostředí naplněn Duchem z prožité liturgie. V závěrečných slovech před požehnáním je zpravidla knězem shrnuto trvalé spojení shromážděných ve jménu Ježíše Krista. Po závěrečném pozdravu („Pán s vámi! – I s tebou!“) následuje požehnání se stručnou odpovědí „Amen“. I v tomto závěrečném požehnání je jmenován Duch svatý, děje se ve jménu „Otce i Syna i Ducha svatého“.

4. Vyhodnocení motivační aktivity. Diskuze.

5. Závěr, modlitba nebo píseň.

Čtvrté setkání: Bohoslužba slova a obřady přijímání

Cíl: Výkladem přispět k porozumění náplně a rozsahu bohoslužby slova – uvést do tajemství. Obdobně uvést do tajemství jednotlivých částí obřadů přijímání.

Pomůcky: Publikace Liturgie a život (K. Richter), dotazník, psací potřeby, lekcionář.

Ve třetím setkání jsme se seznámili se strukturou mše svaté podle liturgických míst. Na tento výklad navážeme a využijeme k němu publikaci K. Richtera „Liturgie a život“.

Zahájení společnou modlitbou.

1. Motivační aktivita – krátkým dotazníkem ověříme získané vědomosti z minulého setkání a všeobecné znalosti související s tématem bohoslužby slova.

2. Bohoslužba slova (struktura bohoslužby slova):

- Čtení z Písma – Bůh k nám mluví v Písmu svatém, zjevuje nám tajemství vykoupení a spásy a duchovní pokrm. Výjimečnost evangelia – autentičnost Ježíšových slov.

- Kázání – aktualizace Božích slov v Písmu. Uzavřeno tichem k přisvojení zvěstovaného poselství.

- Vyznání víry – odpověď shromáždění věřících, souhlas s Božím slovem, chvalo zpěv, připomínka křtu. Nejde zde o sebevyjádření, ale o zapojení všech do jedné víry církve. Toto vyznání je „symbol“ společné víry.

- Přímlyvy – závěr bohoslužby slova. Vykonání kněžské služby věřícího lidu, prosí za všechny lidi (zaměření proseb a jejich pořadí).

3. Vyhodnocení motivační aktivity. Diskuze.

4. Obřady přijímání:

- Otče náš ... - modlitba Páně, embolismus a doxologie pronesená shromážděním.

- Pozdravení pokoje – gesto odpuštění a prosba o odpuštění vin, která byla vyslovena v modlitbě Otče náš.

- Lámání chleba – (Tak je chleba, který lámeme účastí na těle Kristově ...) – doprovázené modlitbou Beránku Boží (třetí opakování „daruj nám pokoj“ – výzva k pokoji. Míšení chleba a vína – téměř nepostřehnutelné, má více vysvětlení (dosvědčení kontinuity, jednoty obce s biskupem, spojení těla a krve ve vzkříšení Krista).

- Pozvání k přijímání – kněz ukáže proměněnou hostii s upraveným zvoláním Jana Křtitele „Hle Beránek Boží ...“, lid odpovídá pozměněnými slovy setníka z Kafarna „Pane nezasloužím si ...“. Následuje vlastní přijímání. Ticho po přijímání – přisvojení eucharistie.

- Modlitba po přijímání – zdůrazňuje význam přijetí eucharistie.

5. Diskuze k přednesenému tématu.

6. Závěr, modlitba nebo píseň.

Páté setkání: Úvodní a závěrečné obřady

Cíl: Uvést do obsahu tajemství úvodních a závěrečných obřadů mše svaté.

Pomůcky: Publikace Liturgie a život (K. Richter), publikace Slavnost našeho vykoupení (F. Kunetka),

Zahájení společnou modlitbou.

1. Motivační aktivita – krátký test k danému tématu (úvodní a závěrečné obřady).

2. Úvodní obřady:

V úvodních obřadech mše svaté přichází kněz s asistencí, aby spolu s ostatními věřícími vytvořili společenství a připravili se k slyšení Božího slova a důstojnému slavení eucharistie, aby si uvědomili, že se shromažďují kolem svého Pána Ježíše Krista, aby spolu s ním předstoupili před Otce.

Společenství je nositelem liturgického jednání. Liturgické úkony nejsou soukromé úkony, ale projevy církve. Tak slaví památku utrpení, zmrtvýchvstání Ježíše Krista a vzdávají díky Bohu za předsednictví celebranta, který toto shromáždění reprezentuje.

Úvodní obřady jsou uzavřeny denní modlitbou končící doxologií a odpovědí věřících „Amen“.

- Příchod – význam společného zpěvu (vstupní antifony) je podpora jednoty všech shromážděných.

- Pozdravení oltáře – vyjádření úcty symbolu Krista (oltáři) úklonou a políbením.

- Znamení kříže a pozdravení shromážděných věřících – shromáždění se podřizuje kříži v očekávání spásy. Pozdravem kněz ujišťuje shromáždění o přítomnosti Pána. Slovně pak uvádí společenství do konkrétní slavnosti.

- Úkon kajicnosti – vyznání, že jsme hříšní a potřebujeme Boží milost a odpuštění (varianta: kropení vodou – asperges).

- Kyrie – hold, oslava a prosba o milosrdenství. O nedělích, mimo dobu adventní a postní a svátcích následuje hymnus Gloria – oslava Otce a Syna, zpívají všichni věřící shromáždění v Duchu svatém.

- Vstupní modlitba – pronáší ji kněz v množném čísle jménem všech. Chvilka ticha po výzvě „Modleme se“ je prostorem k uvědomění si, že stojíme před tváří Boží a v duchu předkládáme své modlitby, které kněz v této vstupní modlitbě shrnuje a předkládá Bohu.

3. Závěrečné obřady:

V závěrečných obřadech je zpravidla předsedajícím připomenutý základní motiv končící liturgie s výhledem uplatnění získaných milostí pro jednání jednotlivých účastníků i shromáždění v životě mimo liturgii.

Předání různých informací, ohlášení pořadu bohoslužeb apod. Požehnání a formální ukončení bohoslužby, po kterém následuje odchod předsedajícího s asistencí do sakristie.

- Ohlášení potřebných informací plní funkci přechodu, slouží k informaci, doporučení a pozvání k různým příležitostem souvisejících s životem věřících, ale také se slavením liturgie (pořad bohoslužeb).

- Pozdrav „Pán s vámi“ a požehnání. Tento pozdrav s odpovědí věřících „Amen“, lze považovat jako výhled a připomenutí trvalého spojení shromáždění ve jménu Ježíše Krista. (Možnost trojitých požehnání.)

- Následuje propuštění lidu (jáhnem) „Jděte ve jménu Páně!“ (v této výzvě je obsaženo Ježíšovo „Budete mými svědky, vy jste sůl země, vy jste světlo světa, jdi a zvěstuj mým bratřím a sestřím ...“) s odpovědí „Bohu díky!“ Pokračuje-li shromáždění nějakým liturgickým úkonem, přesouvá se propuštění na konec tohoto následujícího úkonu.

- Bohoslužba končí, obdobně jako začala, vzdáním úcty oltáři políbením a úklonou. Odchod do sakristie je zpravidla doprovázen zpěvem závěrečné písně.

4. Vyhodnocení motivační aktivity Testu). Diskuze.

5. Závěrečná modlitba (zpěv).

Šesté setkání: Příprava a realizace společného slavení mše svaté

Cíl: Seznámit s úkony, které musí předcházet důstojnému slavení eucharistie a aktivně se jich zúčastnit. Naplnit aktivní účast na slavení mše svaté, ke které nás opravňuje všeobecné kněžství dané křtem.

Pomůcky: Liturgické knihy, oděvy, nádobí, psací potřeby, zpěvníky, květiny.

Zahájení modlitbou k Duchu svatému.

1. Účastníci tohoto závěrečného setkání se rozdělí na skupiny s přihlédnutím k již zastávaným liturgickým službám (lektor, varhaník, schola, apod.) Tyto skupiny ve spolupráci připraví vše potřebné ke společnému slavení mše svaté, při které bude přijímána krev Páně pitím z kalicha.

Skupina 1.: Vybere písně a žalm pro bohoslužbu. Zajistí hudební doprovod písní (je-li to možné) a provede nácvik a zazpívá žalm při bohoslužbě.

Skupina 2.: Připraví přímluvy, zformuluje je a sepíše pořadí dle smyslu a při mši svaté ve dvojici přednese. (Možná i druhá varianta, že každý účastník přednese svou přímluvu.)

Skupina 3.: Připraví obětní průvod s dary. Stejně jako víno a hostie i ostatní dary soustředí na místě obvyklém a zajistí jejich přinesení v obětním průvodu k oltáři. Dar může mít i podobu napsaného textu v obálce. (Obětní průvod – dar je výrazem vůle věřících k oběti.)

Skupina 4.: Zajistí květinovou výzdobu na obvyklých místech, minimálně obětního stolu a před ambonem.

Skupina 5.: Zajistí funkci kostelníka (minimálně dva muži), připraví liturgické nádoby na místa obvyklá (dva kalichy již s vínem), čtyři purifikatoria. Připraví kadidlo k vykuřování.

Skupina 6.: Zajistí asistenci při slavení mše svaté. Pod vedením jáhna si určí jednotlivé úkoly pro liturgii (kadidlo, loďka, čtení, svíčky, zvonění, misál a další) a provedou nácvik.

2. Slavení mše svaté, v které jak jednotlivci, tak celé shromážděné společenství bude moci svým aktivním zapojením liturgickými službami projevit svou činnou účast na liturgii.

3. Závěrečné poděkování.

7. Závěr

K volbě tématu bakalářské práce vedlo zamyšlení nad příčinami úbytku účastníků bohoslužeb. V úvodní části jsme uvedli několik různých důvodů, v kterých se, jak se domníváme, promítá jeden společný rys, nepochopení významu a hodnoty mše svaté, nepochopení významu gest, symbolů, modliteb, výzev a odpovědí, s kterými se účastník bohoslužby setkává. Jsou na bohoslužbě pasivními účastníky, chybí jim činná účast.

Na základě této úvahy jsme dospěli k názoru, že by bylo dobré uskutečnit pro farní společenství cyklus katechezí s tématem „Výklad mše svaté pro farní společenství“.

Naším prvním krokem bylo seznámení se s církevními dokumenty o liturgii, a to s Konstitucí o liturgii II. vatikánského koncilu a exhortací papeže Benedikta XVI. *Sacramentum caritatis* o eucharistii, zdroji a vrcholu života a poslání církve.

V uvedených církevních dokumentech jsme se setkali s pojmem „činná účast“. Tento pojem je uváděn v různých obměnách (např. vědomá, zbožná, plodná apod.), ale nejčastěji se v Konstituci objevuje „činná“. Také v Posynodální apoštolské exhortaci Benedikta XVI. je pojednáno o „činné účasti“ z pohledu Konstituce, ale jsou zde uvedeny i osobní podmínky pro „činnou účast“, kterými se na synodě otcové zabývali.

Naším druhým krokem byl zájem o význam pojmu „činná účast“, o kterém jsme usoudili, že je prostředkem k naplňování a chápání významu slavení eucharistie.

V další části jsme se zabývali farním společenstvím, kterému budou navržené katecheze určeny. Tedy třetím naším krokem bylo charakterizovat farní společenství. Abychom tento krok mohli realizovat, bylo pro nás potřebné se nejdříve seznámit s významem místní církve, následně farnosti a farního společenství.

Předposledním, čtvrtým krokem k realizaci návrhu cyklu katechezí bylo seznámení se s posláním katecheze pro dospělé a s její mystagogickou formou, která interpretuje liturgii ve světle spásných událostí, uvádí do smyslu jednotlivých znamení a ukazuje význam obřadů pro křesťanský život.

Pátým, posledním krokem bylo, že jsme za účelem navržení cyklu katechezí provedli zhodnocení některých dostupných pomůcek, publikací, které poskytují výklad o liturgii, eucharistii a mši svaté. Seznámili jsme se s některými publikacemi českých

i zahraničních autorů. Překvapilo nás jejich množství, ale i zjištění, že pro katechezi je třeba je zpracovat s ohledem na společenství, kterému mají být katecheze určeny.

Po této části seznamování se s dostupnými pomůckami jsme se rozhodli pro tři publikace, a to od českého, francouzského a německého autora. Zpracovali jsme jejich obsahy, které jsou součástí této práce. Dle těchto obsahů vznikl návrh osnovy cyklu šesti katechetických setkání.

V těchto katechetických setkáních je využita metoda mystagogické katecheze, která věřícím umožňuje vnikat hlouběji do slaveného tajemství výkladem obřadů ve světle spásných událostí, uvedením do smyslu jednotlivých znamení a poukázáním na význam obřadů v životě křesťana.

Tato katechetická setkání jsme postupně věnovali:

1. Uvedení do slavení mše svaté. Tuto část jsme věnovali seznámení účastníků s některými základními pojmy (liturgie, činná účast), abychom postupně připravili posluchače k uvedení do tajemství liturgie. Využili jsme i malého dotazníku k zjištění osobního vztahu přítomných k liturgii s úmyslem uskutečnit diskusi o významu liturgie v životě farnosti.

2. Eucharistické modlitbě – srdci bohoslužby. Výklad eucharistické modlitby jsme zařadili po objasnění základních pojmů na druhé setkání. Tato modlitba, je modlitbou s vnitřní účastí všech věřících. Máme pochybnosti o tom, že je tato skutečnost věřícím dostatečně známá, že si tuto skutečnost všichni plně uvědomují, domníváme se, že ji někteří věřící považují za modlitbu kněze. Proto ji neprožívají s plnou účastí, ale tato modlitba je skutečně srdcem bohoslužby. Bez této modlitby není mše svatá možná.

3. Základní struktura mše svaté podle liturgických míst (sedes, ambon, oltář). Na toto třetí setkání jsme zařadili téma, které se týká významu tří základních míst umístěných v presbytáři, u kterých se jednotlivé části mše svaté uskutečňují. Mezi těmito místy se kněz a asistence pohybují, přítomný věřící tento pohyb vizuálně vnímá. Naším úmyslem je vysvětlit smysl oddělení těchto tří míst.

V druhé části tohoto setkání chceme představit jako jednotící prvek celé mše svaté Ducha svatého, který je neviditelným nositelem liturgie.

4. Bohoslužbě slova a obřadům přijímání. V druhém setkání jsme se pokusili o přiblížení tajemství eucharistické modlitby. V tomto setkání se věnujeme části mše

svaté, která eucharistické modlitbě bezprostředně předchází (bohoslužba slova) a v kterou tato modlitba plynule přechází (obřady přijímání).

5. Úvodním a závěrečným obřadům. I v tomto pátém setkání o úvodních a závěrečných obřadech chceme přítomné uvést do jejich tajemství a upozornit na jejich význam pro věřící přítomné na liturgii. Z pozdních příchoďů a předčasných odchodů můžeme usuzovat na to, že ne zcela je chápán jejich význam.

6. Přípravě a realizaci společného slavení mše svaté. V tomto posledním setkání jsme umožnili zúčastněným zapojit se do přípravy na slavení liturgie, ale také podílet se některými službami přímo na liturgii.

Nám samotným tato práce, když jsme se seznamovali s potřebnými zdroji, publikacemi, když jsme je vyhodnocovali a když jsme zpracovávali návrh osnovy katechezí, přispěla k zvýšenému zájmu o mši svatou a jejímu porozumění. Výsledkem naší snahy je určitý návrh katechezí. Tento návrh nepovažujeme za universální. Liturgické slavení obsahuje jediné tajemství, které nám je předkládáno mnoha způsoby, a tedy může v katechezi být zvolen jiný přístup, jiné řazení jednotlivých částí katecheze k výkladu mše svaté, ale vždy by měla být dodržena forma mystagogické katecheze, která nás uvádí do tajemství liturgie.

Je naším přáním, aby navržený cyklus katechezí přispěl jednotlivým členům farního společenství obdobně jako nám, nejen k vyššímu stupni chápání znamení a gest používaných v liturgii, ale aby vzbudil i zájem o postupné odkrývání tajemství eucharistie, které je tajemství nevyčerpatelné a jde až za hranici lidského chápání.

Použitá literatura a zdroje

Seznam použitých pramenů

Bible – Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih), Český ekumenický překlad. 3. Přepracované vydání (1. vydání v ČBS): Česká biblická společnost, 1993. ISBN 80-900881-8-X.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9.

Český misál. Reedice Českého misálu z roku 1983 a pozdějších souvisejících schválených textů, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015. ISBN: 978-80-7195-810-9.

BENEDIKT XVI. Posynodální apoštolská exhortace Sacramentum caritatis. 1. vydání, Praha: Paulínky, 2007. ISBN 978-80-86949-32-1.

Katechismus katolické církve. 1. Vydání, Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, 1995. ISBN: 80-7113-132-6.

Dokument o směřování katecheze a náboženského vzdělávání v české republice. Vydání, Praha: Česká biskupská konference, 2015. (Pro vnitřní potřebu) ISBN neuvedeno.

Seznam použité literatury

ADAM, Adolf. Liturgický rok. Historický vývoj a současná praxe. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1998, 328 s. ISBN 80-7021-269-1.

ADAM, Adolf. Liturgika. Křesťanská bohoslužba a její vývoj. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 2001, 472 s. ISBN 80-7021-420-1.

KODET, Vojtěch. Přežít nebo prožít mši svatou? Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015. 118 stran. ISBN 978-80-7195-690-7.

ZIMMERMANNOVÁ, Marie. Je za pět minut dvanáct, nebo pět minut po dvanácté? Cesty katecheze, 2010, roč. 2, č. 3, 28 s. ISSN: 1803-7224.

VOPŘADA, David. Mystagogie jako uvedení do tajemství Krista v rané církvi. Cesty katecheze, 2010, roč. 2, č. 3, 28 s. ISSN: 1803-7224.

Mystagogie dnes. Resumé článků z belgického časopisu Lumen Vitae. Překlad článků: Alžběta Dřimalová, zpracovala: Marie Zimmermannová. Cesty katecheze, 2010, roč. 2, č. 3, 28 s. ISSN: 1803-7224.

ŠLÉGR, Jan. Misál Pavla VI. v historických souvislostech. Cesty katecheze, 2010, roč. 2, č. 3, 28 s. ISSN: 1803-7224.

ZIMMERMANNOVÁ, Marie. Liturgická výchova v katechezi. Cesty katecheze, 2010, roč. 2, č. 3, 28 s. ISSN: 1803-7224.

Žít velikonoce křesťanů. Náměty k průběhu mystagogie. Zpracoval Ludvík Dřimal. Cesty katecheze, 2010, roč. 2, č. 3, 28 s. ISSN: 1803-7224.

RAHNER, Karel; VORGRIMLER, Herbert. Teologický slovník. 2. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 2009. 491 s. ISBN 978-80-7021-934-8.

Nechat se nalézt, abychom mohli pomáhat nalézat. Z promluvy ke katechetům, březen 2001, kard. Jorge Mario Bergoglio. Cesty katecheze, 2013, roč. 5, č. 2, 28 s. ISSN: 1803-7224.

Mystagogie jako duchovní výklad liturgie. Podle knihy Goffreda Boselliho *Il senso spirituale della liturgia*. Zpracoval Jan Šlégr. Cesty katecheze, 2013, roč. 5, č. 2, 28 s. ISSN: 1803-7224.

Uvedení do křesťanského života. Vydal Sekretariát České liturgické komise jako bohoslužebný text, 1987, 185 s.

SCHNEIDER, Athanasius. Corpus Christi. Svaté Přijímání a obnova Církve. 1. Vyd. Ústí nad Orlicí: Martin Leschinger – FLETNA, 2015. 79 s. ISBN: 978-80-88068-03-7.

RICHTER, Klemens. Liturgie a život. Co bychom měli vědět o mši, o církevním roku a smyslu liturgie. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 1996, 184 s. ISBN: 80-7021-140-7.

DE CLERC, Paul. Moudrost liturgie a jak jí porozumět. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 179 s. ISBN: 80-7192-453-9.

KUNETKA, František. Slavnost našeho vykoupení. 1.vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, 110 s. ISBN: 80-7192-184-X.

BERGER, Rupert. Liturgický slovník. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Vyšehrad, 2008, 592 s. ISBN: 978-80-7021-965-2.

Kostelník, praktická příručka. 2. Vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2011, 165 s. ISBN: 978-80-7266-354-5.

Kancionál. Společný zpěvník českých a moravských diecézí s dodatkem pro diecézi královéhradeckou. 3. Vydání, Praha: Katolický týdeník, 2004. ISBN: 80-86615-05-7.

DENIS, Henri. Jak slavit eucharistii. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000, 92 s. ISBN: 80-7192-249-8.

RATZINGER, Joseph. Duch liturgie. 1. Vyd. Brno: nakladatelství Barrister Principal, 2006, 205 s. ISBN: 80-7364-032-5.

ALBERICH, Emilio; DŘÍMAL, Ludvík. Katechetika. 1. Vyd. Praha: nakladatelství Portál, 2008, 216 s. ISBN: 978-80-7367-382-6.

Dies Domini. Apoštolský list Jana Pavla II. O svěcení dne Páně, ze dne 31. Května 1998. 1. Vyd. Praha: ZVON, české katolické nakladatelství a vydavatelství, 1999, 61 s. ISBN: 80-7113-233-0.

Ecclesia de Eucharistia. Encyklika Jana Pavla II. o eucharistii a jejím vztahu k církvi ze dne 17. Dubna 2003. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, 53 s. ISBN: 80-7192-849-6.

Kongregace pro bohoslužbu a svátosti. Rok eucharistie. Podněty a návrhy. Vyd. Praha: Česká biskupská konference (pro vnitřní potřebu), 2005, 53 s. ISBN: neuvedeno.

Kongregace pro kněze. Eucharistie, pramen svatosti v kněžské službě. Vyd. Praha: Česká biskupská konference (pro vnitřní potřebu), 2004, 8 s. ISBN: neuvedeno.

DŘÍMAL, Ludvík; KOHUT OCD, Pavel Vojtěch; PETRÁČEK, Tomáš; POLEHLA, Petr; SCARANO, Angelo; VOPŘADA David. O katechezi. Studie DTI HK. 1. Vyd. Ústí nad Orlicí: Oftis pro Biskupství královehradecké - Diecézní teologický institut, 2009, 104 s. ISBN: 978-80-7405-061-9.

BIANCHI, Enzo. Kněžím: slovo a liturgie. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012, 103 s. ISBN: 978-80-7195-568-9.

MATURKANIČ, Patrik. Nová evangelizace aneb Pastore v jižních Čechách. 1. Vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2009, 68 s. ISBN: 978-80-86708-76-8.

Kongregace pro klérus. Všeobecné katechetické direktorium. Vyd. Praha: Sekretariát České biskupské konference (pro vnitřní potřebu), 1994, 87 s. ISBN: neuvedeno.

GIGLIONI, Paolo. Svátosti Krista a církve. 1. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, 183 s. ISBN: 80-7192-115-7.

VACEK, Václav. Pozvání k Večeři Páně. 1. Vyd. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2008, 208 s. ISBN: 978-80-7021-919-5.

KODET, Vojtěch. O eucharistii s Vojtěchem Kodetem. Vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, ISBN: 80-7192-960-3.

QUOIST, Michel. Mezi člověkem a Bohem. Vyd. Praha: Scriptum, 1991, ISBN: 80-900335-3-9.

NOWAK, Mieczyslaw. Žít mší svatou. 2. Vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1998, ISBN neuvedeno.

BIEMMI, Enzo. Věřit v dnešní době „jako dospělý“. Cesty katecheze, 2010, roč. 2, č. 4, 28 s. ISSN: 1803- 7224.

Kolektiv autorů. Farnost na přelomu století. Sborník přednášek. 1. Vyd. Svitavy: Ing. Pavel Sejkora – Trinitas ve spolupráci s Křesťanskou akademií Řím pro Diecézní teologický institut v Hradci Králové, 2000, ISBN: 80-86036-47-2.